

AZ

ERDÉLYRÉSZI KÁRPÁT-EGYESÜLET

HIVATALOS ÉRTESÍTŐJE.

KOLOZSVÁR

1895. AUG.—SZEPT.

IV. évf. 8—9. SZÁM.

BARÓTHI JENŐ.

— 1845—1895. —

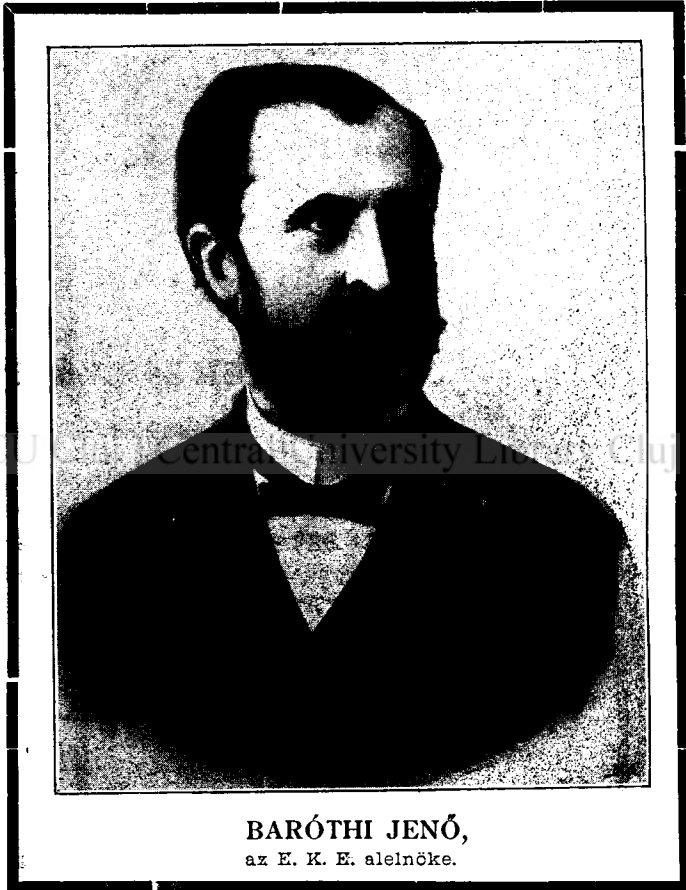
Egyesületünknek buzgó és érdemekben kiváló alelnöke hunyt el június 25-én. A szó valódi értelmében nemes embert és a közügyek fáradhatatlan harcosát veszítettük el *Baróthi Jenőben*.

A társadalomban való szereplésének szerénysége, önzetlensége mindnyájunk tiszteletét vívta ki.

Olyan volt mindenkivel szemben, hogy azonnal megtudta nyerni az ügynek, melynek érdekében munkálkodott.

Valósággal ráillett az a mondás, hogy „olyan mint egy darab kenyér.“

Semmit se tett azért, hogy magának nevet szerezzen, hanem mindent azért tett, hogy a köznek szolgáljon. Szerette is mindenki.

Mint a kolozsvári posta- és távirtda igazgatóság feje nem szigorral, de szeretettel vezette hivatalát. Szív és lélek nyilatkozott minden tettéből. Hivatalnokai bálványozták és méltán kísérték ki utolsó útjára oly impozáns részvétellel, mert nálánál jobb és nemesebb hivatalfőt alig találhatni. Érezte, tudta, hogy a postaszolgálat nehéz és felelősséggel

teljes terheit, csak gyöngédséggel és jóindulattal lehet valamennyiben megkönnyíteni.

Egyesületünk is egyik leghivebb vezetőjét gyászolja benne. Minden ügyünket felkarolta, minden dolgainkat pártfogolta, úgy, hogy abban a fejlődésben, mely fiatal egyesületünket immár országos egyesületté tette, neki hatalmas része van.

Érdeklődött minden jóért, szépért. Szeretett mindenkit és mindenki szerette. Halálát megsirattuk mindnyájan, akik ismertük és emlékét őrizni fogjuk kegyelettel. Olvasóink pedig ez arcképben ismerjék meg azt a férfit, akinek egyszerűségét, szerénységét csak kitartó buzgalma és fáradhatatlan tevékenysége multák felül.

—zsb.

BETHLEN LÁSZLÓ GRÓF.

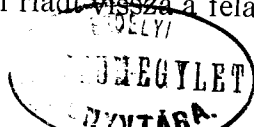
— Az E. K. E. bécsi osztályának elnöke. —

Valósággal esemény számba megy az a mozgalom, melyet bécsi tagjaink megindítottak, hogy egyesületünk részére az osztrák metropolisban osztályt szervezzenek.

Most midőn ez a mozgalom immár testet öltött és az osztály szervezve van, kedves alkalmul kínálkozik nekünk, hogy bemutassuk tagjainknak azt a férfit, ki élére állott az ügynek, hogy Erdélyünk szépségeit a külföldön is hirdesse és hogy elvigye hírét ennek a szép földnek a hon határain túlra is.

Olyan fontos ez a mozgalom, hogy a legnagyobb reménységgel nézünk elébe az eredménynek, mely a bécsi osztály működését kísérni fogja. Egy lépés ez előre, hogy most már szélesebb körben is propagandát csináljunk ennek a szegény országrésznek, melyet oly kevesen ismernek, de annál többen hamis és hazug leírások után félreismernek.

Bethlen László gróf a mi emberünk és hazafiás lelkéről tesz tanuságot, hogy nem riadt vissza a feladat nagyságától és

kezébe vette a lobogót, hogy végig hordozza a haza határain túl is, fölhevén a figyelmet a második Svájcra, melynek természeti szépségei szintén érdemesek, hogy a turista mozgalom feléje vegye útját.

A nemes gróf életrajzi adataiból közöljük a következőket :

Született 1852. febr. 20-án Szolnok-Doboka vármegye *Bethlen* községében. Tanulmányait a szülői háznál kezdvén meg, a főgymnasium végzése után 1869-ben Svájcba ment és a zürichi műegyetemen tünt ki nagyszorgalma, éles megfi-

BETHLEN LÁSZLÓ gróf,
az E. K. E. bécsi osztályának elnöke.

gyelő tehetősége által. Műegyetemi felsőbb tanulmányait 1872-ben fejezte be és ez idő alatt mint turista gyakran tett kirándulásokat Svájc minden nevezetesebb és magasabb hegycsúcsaira. 1871. egész nyarát *Zermatt*-ban töltötte, és ez alatt turis-

tasági szenvedélyének kielégítésére a gyönyörű természeti szépségekben páratlan és híres *Monte-Rosa*-hegycsoport minden részletének megmászására is elegendő alkalma volt. Tehát turistasági előiskolája Európa legszebb vidéke.

Svájcból hazatérvén, Erdélyben a Nagy-Szebenben állomásozó 3-ik magyar huszárezredbe lépett és innen a fogarasi és szebeni, szászsebesi és petrozsényi havasok minden

pontját, mint szenvedélyes zergevadász és turista járta be és ebbeli kitűnő edzettségének ritka tanujelét adta oly kirándulások alkalmával is, midőn *Berger* András és *Papp* György tagtársaival kellett versenyeznie!

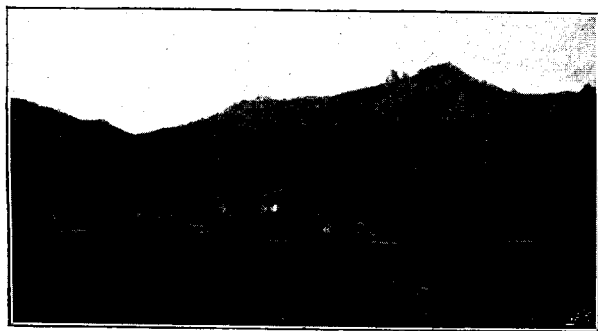
Később, mint huszárcapitány, a Mária Terézia királynőnk által alapított — Bécsben állomásozó — magyar testőrségbe lépett és itt részt vevén az E. K. E. bécsi osztályának szervezési mozgalmaiban, belépett az alapító tagok sorába és áldozatkész tevékenysége miatt — kitűnő turistasági érdemeinek elismeréséül — az 1895. évi szeptember 8-án megtartott alakuló gyűlésen az *E. K. E. bécsi osztály*-nak elnökévé választott.

A CSALHÓ (CEAHLÄU).

— Öt képpel. —

Irta: Urmánecz Nándor dr.

Csak egy hibája van ennek a páratlan szépségű hegynek, hogy tudniillik a szomszéd Oláhországban fekszik. Gyönyörű sziklás fejét úgy szeretném a mi egyhangu, unalmas Kelemen havasunk tetejére varázsolni: a si-

ma, korán vénülő fűvel benőtt koponyát megkoronázni.

Ebből a hibából következik

C. ncha Erzsi felvétele.

Schitul Duran a Csalhóval.

azután az a baj, hogy kívül esik az *Erdély* által annyi sikerrel szolgált czélon.

És én mégis ellátogatok Csalhómmal *Erdély*-be. Tudom, hogy ha utlevelünkre csak az volna írva róla, hogy Oláhország legnagyobb hegye, még nem engednének át a határon, de hát oda vagyon az is írva, hogy a borszéki fürdővendégek egyik rendes kiránduló helye.

Ez alatt a titulus alatt talán szívesen látnak.

*

Ezen előljáró beszéd után újból csak előlről kell hogy kezdjem, még pedig a barométer és a fellegek járásának vizsgálatával. Mert rég az ideje, hogy barométer és felhő olyan makacs kitarással nem érdekelt, mint éppen a kirándulás előtti két napon. Eltekintve ugyanis a szellemi élvezetektől való esetleges eleséstől, már csak azért is óhajtottam, azaz óhajtottuk az eget kék köztümbé látni, mert másképp kárba veszett volna a sok elkészített elemózsia, csirke-czomb, vas-edénybe zárt káposzta, gulyás stb.

De hát ki tudná előre kiszámítani az idők szeszélyes járását? Ki tudná megmondani, hogy azok az olmos fellegek hol szállottak fel a magasba s meddig utaznak? Hol könnyitnek terhökön?

Igy történt azután, hogy az indulásra kitűzött nap reggelén nem állottak elő szekereseink kitarító, vékonylábu lovaikkal. Esett az eső. Szomorú volt az egész táj. És mi sem tehattünk egyebet: szomorkodtunk. A lányok szép arczáról eltűnt az örökös mosoly, duzzogtak, kiállhatatlannak találták mindent, első sorban pedig minket Dezső barátommal.

Délután újból összeült a kirándulandó társaság tanácskozni. Természetesen a hölgyek vitték a szót és szótöbbséggel elhatároztuk, hogy másnap, ha vén asszony (pardon, jegeső) is hull, elindulunk. El fogunk menni Tölgyesig és onnan vagy-vagy. Vagy vissza Borszékre, vagy tovább, aszerint a mint a feisőbb körökben jónak látják az időt regulázni.

Este kisebbszerű muri. Felköszöntök a kirándulás sikerüléseért. Éjfélkor emelkedő hangulat, mert fel, illetőleg leragyog a tépett felhők közül az első csillag. Hajnalban mosolygó derű, aranyos napfény, gyenge kaczenjammer. Nemsoká lőtás-futás, pakolás és végre elindulunk.

Hamar számbavehettük magunkat. Nyolczan valánk. Két Irén, azután egy-egy Erzszi, Hedvig, Klári, Győző, Dezső és jómagam.

Tölgyesig két órát tart az út. Szép völgyben a Borpatak mellett haladunk, melyet Holló községnél elnyel az elég dús Holló patak.

Hollóról nincs sok mondani való. Nagyrészt oláhok lakják. Van muszka stylban épült biszerikája (templom), oláh iskolája.

Főnevezetessége a pópa, akiről azt beszélnek, hogy addig törte a fejét a repülőgép feltalálásán, amíg eltörte a lábát. Mielőtt a civilizációért ezt az áldozatot meghozta volna, Holló összes libaszárnyait hozzá szállították a hivek. Ő azokból, miként Ikarus kedves atyjával Kréta szigetén, két óriás szárnyat fabrikált. A repülést azután istállója tetejéről próbálta meg. Hanem úgy kellett a próba után istállója mellől felszedni.

Ahol Holló község végződik, ott van Tölgyes kezdete. De azért még jó félórát megtart, a míg a főszolgabíró hivataláig elerünk.

Tölgyes fekvése is igen szép. Hátere a közelben látszó *Csalhó*. Pedig hej, jó messze van még az. A község maga derékszőgben található kettős völgyben épült. Sok csinos háza van. Mint az Oláhországgal folytatott fakereskedés góczpontja is híres. Itt már nem egész szálfákból, hanem felfűrészelt deszkákból készítik a tutajokat.

Hanem azért mégis az egész Tölgyest megéri: dupla doktor *Lázár* Jancsi főszolgabíró, kiről általánosságban tudva van, hogy egyike a világ legszeretreméltóbb főszolgabírának.

Mialatt mi a kaszinó nagytermében a rántottás tálat üresítjük nagy buzgalommal, azalatt ő gyorsan kiállítatja az öt napra szóló utleveleket, lópasszusokat. Mindenről gondoskodik, hogy akadály nélkül átjuthassunk az oláh vámon.

És itt Jancsi urnak azt a jó tulajdonságát sem hallgathatom el, hogy még legény-ember. Már csak ezért is megérdemli kedves hölgyeim a Csalhót jövőre megnézni!

Tölgyesen esett meg azután az első próbavoglás is. Az egy személyben kaszinó és vendéglő ajtaja előtt oláh berszán (juhász) haladt el átalvetőkkel megterhelt lovait vezetve. Csábító alkalom volt, amit nem is késtünk felhasználni. Társaságunk ennivaló, aranyos bakfisét rávettük, hogy tegyen próbavoglást „urason“, mert a Csalhóra csak úgy lehet felkapaszkodni.

Persze volt gaudium, a mikor sikerült a próba. A tölgyesi publikum velünk együtt hatalmas éljennel tüntette ki úgy az aranyost bátorságáért, mint a jámbor gebét béketűréseért.

Már nem tudom, hogy hány óra volt, a mikor újból megindultak szekereink. Jancsi főszolgabíró velünk jött a határig, mely három kilométerre van a falutól. Az ő jussán azután nem vizsgálták meg az oláh vámosok a szekereket, melyek ugyancsak fel voltak pakolva élelmiszerekkel, itókéval, szívarral.

Egy hid képezi a határt. Azon innen tanyásznak a csendőrök, finánczok, azon túl pedig az oláh graniczárok, határőrök. Ez utóbbia-

kat, kik nem tartoznak a rendes katonaság közé, úgy rendelik be felváltva a falvakból az eke, kasza mellől. Fejökbe francia szabásu sapkát nyomnak, vállukra vetnek egy köpenyt, kezökbe adnak egy-egy fegyvert s kész a bocskoros hadfi.

Különben a vámtisztek igen udvarias és elég művelteknek látszó emberek. Panaszkodtak szegények, hogy milyen unalmas életet élnek ott. Ha mulatni akarnak, Tölgyest keresik fel. Persze ott sem kínálkozik valami sok élvezetes dolog Legtöbbször kártya meg a poharazás járja, vagy egy-egy kétségbeesett bűvész próbál szerencsét csepürágással, aranyhal sanzsirozással, zsebkendő bogozással. Sátoros ünnepeken keleti háborus, szegedi árvizes, megsebesült Ozman pasás panaráma, lutriczédulát húzó fehéregeres talján szaporítják a látványosságot. Ha pedig szintársulat vetődik oda, az emberemlékezet óta ott oszlik fel.

No de már Oláhország — a régi Moldva — jól gondozott utján víznek szekereink. Nézzük a fenyővel, bükkössel, nyiressel benőtt, vagy itt-ott letarolt hegyoldalokat hisz ezek szakasztott olyanok, mint a mieink. Az a juhnyáj, a szerteszték békén legelésző ökrök, lovak mind-mind olyanok, akár csak otthon. Csak a disznókon látszik, hogy más országban járunk. Hosszu lábu, felálló sertéjü, vékony dongáju, nem nemes fajtáju állatok azok. Hozzá csaknem valamennyi fekete pettyekkel van telehintve.

Az egész hosszú völgynek, a melyen haladunk, a hazájához hűtlen, lassankint folyóra fejlődő Holló vize ad életet, mely a határtó már más név alatt (Bisztricsora, Beszterce) siet messze délre, Galacz mellé az Al-Dunába.

És ez a sok hegy, rét, erdő, szántó, házak jó negyven kilométernyi hosszúságban mind egy emberé, a herczeg Sturdzáé. Népének, mely meg sem közelíti erőre, tisztaságra, szépségre a mi oláhságunkat, még mindig nincs tulajdona. Mert igaz ugyan, hogy itt is eltörülték a jobbágyságot, de a föld megváltását nem vitte az állam keresztül, hanem az egyesekre bizta. Ezeknek pedig nincs ahoz való pénzük.

Szétszórtan, éppen úgy, mint nálunk a havasi községekben, építik itt is a házakat, csak hogy a mi feltűnik, valamennyit gyümölcsös köríti.

Itt bizony nálunk sem ártana követni.

Hanem most egy nagy bűnömet kell bevallanom. A mit fennebb fenyvesekről, legelő nyájról, tarka malaczokról, gyümölcsösösről, népségről, katonaságról irtam, azt bizony nem ezen a kiránduláson szedtem a begyembe. Már sokszor jártam errefelé, le egész a kéklő musz-

ka hegyekig, a Prut ezüstös vizéig, Braila lipován templomáig, a sik Dobrudzsáig s az ezer águ Duna torkolatáig. Gyönyörködtem a Brates-tó sima tükrén hemzsegő vitorlás halász bárkák, a nagy Duna kikötő városaiban rakodó török, görög árboczosok, angol és más nációbeli gőzösök sokaságán és a déli nép tarka keverékében.

Most nem néztem sem jobbra, sem balra, a mi természetes is, ha az ember fia két szép lánynyal ül hatszemközt. Trécseltünk, daloltunk.

Igy azután gyorsan elrepült az a két és fél óra, mely alatt a határtól *Repsun* faluig értünk. Itt tér el az országúttól a Csalhó lábához vezető, szekérrel is kényelmesen járható erdei út.

Repsunban kell háti lovakról is gondoskodni. Mi nyolcz lovat fogadtunk igen olcsón, 5—5 frankért, meghagyva *Gorzon* Lukács vezetőnek és társainak, hogy hajnalban indulásra készen *Schitul Duránban* a kalugyereknél legyenek.

Mikor mindezzel készen valánk, előkerültek a hideg felvágottak és az ut mellett, felfegyverkezve egy zsebkéssel a legnagyobb élvezettel láttunk a falatozáshoz. Nem kellett asztal, tányér, kínálás. Hogy is mondja a közmondás? Jobb a kolbász tángyér nélkül, mint a tángyér kolbász nélkül. / Central University Library Cluj

Repsuntól nyolcz kilométert tart gyenge emelkedéssel az ut *Schitul Duránig*, a kalugyerek fészkeig.

Ez már rám nézve is ujság volt. Mikor ugy másfél órai szekerezés után az utolsó kanyarulat végénél megpillantottuk a kalugyerek telepét hármastornyu templomával, apró házaival, a hatalmas, sziklás Csalhó lábánál, elül a gyönyörű fensikot, két oldalt dús fenyvessel szegélyezve, akkor igazán mindnyájunkat elragadtatás, csodálat fogott el, szállott meg. Mert szép, oly szép e kép, hogy az ember mindig nézné. Elbűvöl, rabjává, szerelmesévé tesz. Ez a táj felrázza még a természet szépségei iránt közönyös lelket is!

Már alkonyodni kezdett, mikor szekereink behajtottak a szerzetesek udvarára. Csak a Csalhó fehér szikláii bucsuztak még a lenyugvó nap sugaraitól.

*

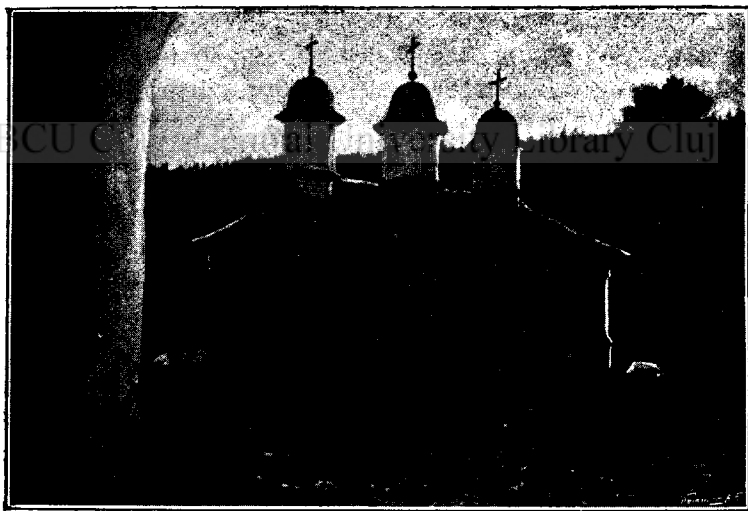
Érdekes arczu, fiatal szerzetes fogadott. Nagy szakála a daróc reverenda mellét, hosszú lecsüngő haja a csuklyát takarta el.

Miután még voltak Bukarestből is látogatók, külön szállásolt el. A hölgyeknek kijelölt egy szobát, nekünk férfiaknak a magáét ajánlotta fel.

Alig végeztük el az elhelyezkedést, sétára indultunk a szerzetesek udvarán. Az udvar közepén három tornyu templom áll, egyik oldalán külön fatorony harangokkal, tókákkal, másokon pedig apró, elhanyagolt sirhalmok, összetört kőkeresztekkel, alattuk porladó kalugyerekekkel.

A mintegy kétszáz méter hosszú ovális udvart szép gyep takarja, körben egymás mellett kis faházak állanak. Mindeniknek egy kalugyer lakója. Ugy néz ki az egész, egyetlen boltíves kapujával, mint valami favár.

Séta közben több kalugyerral találkoztunk. Torzonborz, megöszült alak a legtöbbje. Rongyos, hétköznapi szőrscuhájukban, kárimánélküli magas sapkájukkal, beesett, bizalmatlankodó szemeikkel nem mondhatók kellemes jelenségeknek. A lányok pláné félenken húzódtak tőlük.

A durani templom.

Concha Erzsé felvétel.

Egy része meztelen lábbal jár Láttunk bocskorost is. Főképen házigazdánknak hatalmas csizmája volt.

Megszólítunk néhányat. Az egyik öreg parintye hamar bőbeszédű lesz. De csak azt árulja el vele, hogy kérges kezeiben koldus bot, ásó, kapa, olvasó járhatott, de penna, palavessző soha. Ráadásul az is meglátszott rajta, hogy nem rég tette le a pálinkás üveget. De hát mi is nyujthatna műveletlen, öreg lelkének már örömet?

Valami *Varahül* Lates nevű főparintye füzetet adott ki a Csalhóról és a durani zárdáról. Nem tud róluk sokat beszélni. Elmondja, hogy régtől óta laktak ott remetek barlangokban, miután „medve, farkas csak ritkán járt arra felé.“ Később fatemplomot építettek. A mikor pedig ez elkorhadt, megint csak ugyanolyant. Végre a mostani 1835-ben épült és szenteltetett fel.

1840-ben Veniamin metropolita apáczákat — számra nézve nyolczvanat — akart a durani zárdába telepíteni, a kalugyereket pedig egy másikban költöztetni. De ezt a dicséretreméltó tervet, úgy a kalugyerek, mint két ügyetlen kereskedő ellenzésére, kik hozzájárulván a templomépítéshez, kártérítési perrel fenyegetőztek, ha apáczák kerülnek Duranba, elejtette a főpap. Pedig minden esetre sokkal érdekesebb lenne, ha kalugyericzák (apáczák) forgolódnának a Csalhó sziklái alatt. A sok vén kisasszony között akadna talán egy-két szemrevaló is

Tíz óra körül tértünk pihenni. A hölgyek ötön két széles, törökös kanapén próbáltak álmodni „szépet, gyönyörűt.“ Nekünk hármunknak a kalugyer hajlékában külön-külön fekvőhely jutott. Én keskeny deszkapadon nyultam végig, azaz végig nyultam volna, ha elég hosszú lett volna. De azért mégis legjobban jártam, miután tudvalevő dolog, hogy az apróbb háziállatok csak ott tanyáznak, ahol kilátásuk van szivási ingerük kielégíthetésére. A fapad rájuk nézve Zahara sivatag, azt elkerülik. Nem szavalhattam hát Petőfivel, hogy mit háborgattok, takarodjatok innen!

Annál inkább folyt az elkeseredett háboru a többi kanapén. Az ellenség tömött sorokban vonult fel s bármennyire hullottak is a bátrabbak, kispadhatatlan volt a póttartalékosok hada. Szegény aranyos bakfisunk kapta a legtöbb sebet a gonosz, de jóízű levéntéktől.

Éjfélkor fegyverszünet következett. Házigazdánk zörgetett az ablakon.

— Megkezdődött az éjjeli istentisztelet. -- Ezt persze oláhul mondta, miután más nyelven az édesapja sem beszélt.

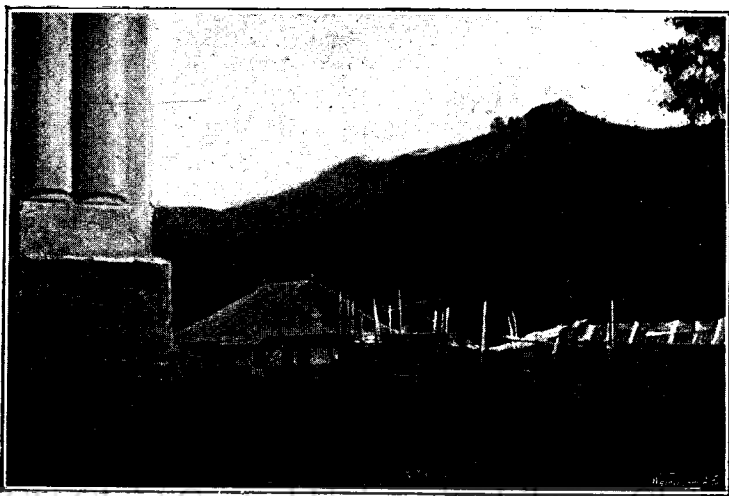
Felszedelőzködtünk. Dideregve siettünk a templomba.

A kalugyerek ugyanis napjában háromszor gyűlenek össze imádkozni. Reggel három óra hosszat, délután másfél óráig, este hasonlóképen másfélórát tisztelik az Urat.

Ilyenkor kiöltöznek ünnepelőbe. Bokáig érő csuhát gombolnak magukra, a magas sapkát pedig hosszú fátyollal takarják be. Egyenként érkeznek. A hajó közepén földig hajolva mindenik három keresztet vet, azután elszórtan a fal mellé húzódnak s mozdulatlanul várják

az istentisztelet végét. Akkor hasonló keresztvetések között távoznak.

A sok gyertya közül csak kettő ég, egy karvastagságu, meg egy vékonyabb, míg a harmadikat hol meggyújtják, hol eloltják.

Concho Erzsé felvétele.

Részlet a kalugyerek udvaráról.

A tetőig érő válaszfal előtt, mely a szentély és a templom hájója között áll, alacsony osziopra hajolva házigazdánk olvasott fenhangon, bámulatos gyorsasággal ejtve szót szó után. Közbe-közbe hol jobbról, hol meg baloldalról feieltek rá a kalugyerek. Később az aranyos képekkel diszített válaszfalon belül megszólal a főkalugyer is, ami természetesen még fokozza a hatást. Azután előjön. Körüljárja az egész templom belsejét és megfüstöl mindnyájunkat valami különös, sokkalta kellemesebb illatu tömjénnel, mint a milyent nálunk használnak.

És ezzel vége a czeremóniának.

Távozás előtt a templom belsejét néztük meg. Persze álmos szemmel, féltomályban nem sokat láthattunk. De annyit mégis csak ki lehetett venni, hogy nem vagyunk közönséges oláh biszerikában, ahol egy csomó értéknélküli aranyfejü keleti szent néz le a fiaiakról. Nem várt kivitelü, szépen kidolgozott freskók borítják a templom belsejét és pitvarát. Különösen érdekes egy képsorozat, mely a pokolból hoz napvilágra csudálatos, kalandos jeleneteket, lévén mindenik képen a főszereplő egy ördög és egy annál is rosszabb lény: az ember.

Mielőtt újból megkezdődött volna a félbemaradt véres háboru, léleksziverősítőkkel láttuk el magunkat. Azután türelmet kívántunk egymásnak.

*

Alig pitymallott. Órámon csak megerőltetve tudtam felismerni a római számokat. A mutatók közül nem is lehetett még kivenni, hogy melyik a hosszabb, melyik a rövidebb. De miután mind a kettő a hármastartó tartotta sakkban, hát nem volt nagy kuszt az eligazodás. Megállapíthattam, hogy körülbelül egy percz múlva negyed-nyéget ütne a durani templom órája, ha egyformán járna a két óra és ha volna a toronyban óra.

A főnök.

Concha Erzsé felvétele.

Azután még bizonyára sok helyen kóboroltak gondolataim, mert beletelt jó félóra, mire felkeltem.

A neszre szomszédaim is megszólaltak.

Dezső barátom minden oláh tudását összeszedte s kimerítette két szóban: naptye bune.

Keservesen is, meg gunyosan is hangzott ez a két szó. Lehet, hogy a kanapé-utódoknak kívánt jóéjszakát.

A mosakodást az udvaron levő kut előtt végeztük. Hideg volt a víz, vékony volt a hajnali levegő, duplán jól esett hát a csókolni való kezek által elénkkrakott forró reggeli.

A lányok titokban megtartották a próbaloaglást is, jobban mondván a lóra ülés csinyját-binyját tanulták ki. Mert nem is könnyű dolog ám szoknyában adni az urat lovaknak hátain.

Pajkos nevetés között jöttek vissza.

— Már meg volt, már meg volt. Mindenikünk kiváiasztotta a maga lovát. Az enyém fehér, az enyémet zsiráfnak hívják, az enyémenek csikója van. Nem rehez a felülés stb. stb.

— Hát akkor indulhatunk. Mindenki készen van?

Hanem azért a felszállásnál mégis hátra arcot kommandiroztak a hölgyek. Csak oláh vezetőinknek volt megengedve a segédkezés. A mikor szabad volt vissza fordulni, már mind huszárosan ültek.

Festő, még pedig első rangú festő ecsetje alá méltó volt ez a csoport. Egy ilyen, minden részletében hűen kidolgozott festménynyel halhatatlan nevet lehetne szerezni

Miért is nem adott a jó isten nekem piktori talentumot! Vagy miért is nem lehettem akkor legalább repcsuni oláh paraszt; a kinek háts lovai vannak!

Ha láttátok volna az aranyos bakfist kipirult arczczal, előrehajolt alakkal, hátracsapott matróz sapkájával, amint még nem egész aggodalom mentesen figyelte paripája első lépteit és a mint összevont homlokkal rám parancsolt, hogy ne nézzem olyan kiállhatatlanul mosolyogva, vagy a szeretetre méltó két Irént, a bájos Erzsi és Giza nagysámékat kantárba, sörénybe, nyeregkápába kapaszkodva, amint igazitgatták itt is, ott is a ruhát s kérték ki egymás véleményét, hogy jól ülnek-e? akkor akkor

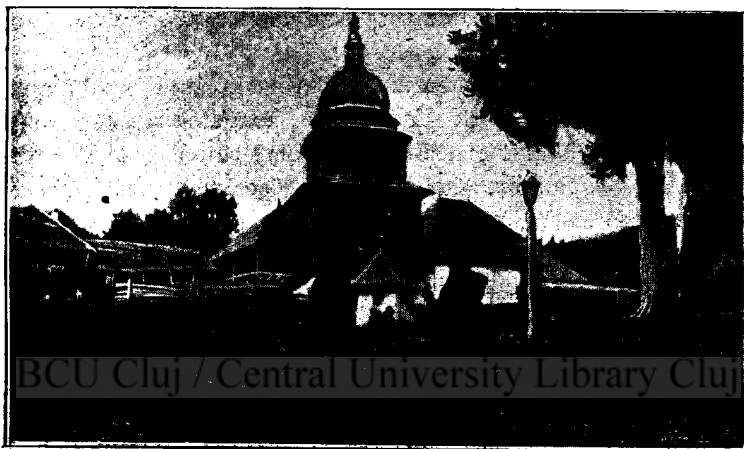
No lám, nem tudok valami nagyot hirtelenében kigondolni.

. Akkor gazdaggá tenne egymagába ez az emlék. De így hasztalan járjátok be — ha úgy tetszik — akár kétszer e világot és még sem lesz részetek soha ilyen kedves, gyönyörködtető, sziveitekbe olyan elevenen bevésődő, késő vénségtekben és bágyadt mosoly fakasztó képen.

Hála istennek, hogy sikerült ezt a gondolatot tisztességgel kinyaritanom! De máskülönben is hálálkodnom kell, mert szerencsésen kapaszkodott az egész társaság fel a Csalhó meredek, sikos, kanyargós oldalán. Néha meg is botlott, de baj nem történt. Legfennebb a három csikó alkalmatlankodott s ijesztgette a hölgyeket. Az elfáradt lómamáknak ugyanis nem volt kedvök édes gyermeküket utközben táplálni s az alkalmatlankodó ifjakat goromba rugásokkal igyekeztek távoltartani maguktól. Persze minden rugás rázkódással járt s ugyancsak próbára lett téve hölgyeink egyensúlyozó képessége.

Egy órai mars után „pihenj“ következett ott, ahol a sziklából jókora patakocska buvik elő. Csorgót is, válus kutat is csináltak ide. Az előbbi nekünk, az utóbbi a lovaknak adott frissítőt.

Valami öreg kalugyerről nevezték el ezt a kutat. Hanem a nevet bizony már elfeledtem. Igazság kedvéért Szilvorium-kutnak kereszteltem el abból az egyszerű okból, mert vizét szilvoriummal vegyítve kóstolgtattuk.

Concha Erzi felvétele.

Részlet a kalugyerek udvaráról.

Valószínű, hogy így unikum lesz a maga nemében.

Még kétszer kellett hátra arczot állani, mire kiértünk a fenyvesek közül a fehér sziklához. Balról szédítő mélység, jobbról egyenes, meredek sziklafalak között, veszedelmes keskeny ösvényen haladtunk tovább a Csalhó keleti oldalán annak főcsuca alá.

Már innen is elragadó a kilátás. Ezer különböző alakulatu hegy egymásmellé rakva, ezer völgygyel terül el körös-körül. Itt-ott kiemelkedik egy-egy hegy óriás, a Nagy-Hagymás, Gyilkos, Hegyes, Vereskő, Hargita, Magura, a látóhatár végén nyugaton a görgényi havasok, északnyugati irányban a puposhátú Kelemen.

És ha a hazai Kárpátoknak hátat fordítunk, az oláh hegyek folyton törpülő láncolatán nézhetünk át, mely ködös, szürkés távolban elvész az oláh síkság szélein.

Teljességében csak a főcsucsról lehet e körképet megcsodálni. De az erős, hideg, irigy szél nem sokáig enged meg az élvezést. Ő itt a korlátlan hatalmu ur. Leparancsolt hamar. Még azt a vasoszlo-

pot is, nehéz alapkővével együtt, melyet *Sturdza* herczeg állítottatott a csucsra 1882-ben, egyik haragos órájában ledöntötte.

Hanem annál kellemesebb érzés az, mikor sziklás trónján, sárga, dérrjárta fű-környezete között megpillantjuk a havasi virágok királynőjét, a nemes gyopárt. Minden fáradságot feledtet ez a hermelin palástos virág. Ni, hogyan integet, hogyan csábit a másik, a harmadik! És feledjük a veszedelmet, mely környékez. Csak egy ügyetlen lépés kell, hogy életünkkel fizessünk. De nagyobb a feltámadt turista láz, mely vad szakadékok fölé kuszni ösztönöz, nem hagyva nyugton, míg kis csokorra való össze nem gyül.

A hölgyek gondosan elteszik a ritka zsákmányt. Imakönyvbe is kerül talán egy kettő belőlük. És ekkor a hervadhatlan virág sokszor el fogja küldeni a boltives, félhomályos templomból a gondolatot oda, abba a másik templomba, melynek menyezetén a nap, csillagok, a villám nincsenek festve, melynek tömjénfüstje a felhő, és melynek erkélyein, a meredek sziklatetőkön közelebb érezzük magunkhoz a nagy Istent, mert inkább érezzük parányiségünket!

*

Jó társaságban még a fáradság is enyhül, elviselhetőbb. A Csalóráról gyalog jöttünk le. Veszedelmes lett volna lovazni. Három és fél óra beletelt, mire a kalugyerekkig értünk. Szegény lányok már kezdtek kidőlni. De azért nem keseredtek el, sőt legjobban ők mulattak egymás gyöngeségén.

Most veszem észre, hogy a gyöngesegről írok, holott mindnyájan dicséretre méltó kitartást tanusítottak.

Hanem később mégis elfogta kompániánkat a bágyadság. Miután nem akartuk a mult éjjeli harczot folytatni a kalugyereknél, és látszat szerint a tölgyesi vendéglő sem kecsegtetett nyugodalmas éjszakával, hát neki indultunk a szürkületbe Borszéknek.

Éjféltől egy órával azután meg is érkeztünk szerencsésen oda.

Utközben bizony megtörtént, hogy el-elbóbiskolt a gyöngébb nem egyik másik tagja s csak egy-egy zökkenésre riadt fel.

Szégyen, de bevallom, hogy még az én szekereimen is szivargyújtáskor tisztán láttam, hogy hajlik ide, hajlik oda liliomszál, rózsaszál! Pedig vigasztalásképpen a berekedésig daloltam nekik azt a másik alkalmi nótát, hogy :

Hazamegyek, lefekszem

S kialuszom magamat szép csendesen.

A SZKITT BARÁTOK KÖZT.

Irta: Dercsényi Dezső.

— A Bucsecs lábánál —

Csodálatos város ez a Brassó. Annyi sok minden jóval megáldotta a teremtő, hogyha csak a felét is kihasználnák, rövid idő alatt megkétszereződnék a város lakossága.

Brassó az oláh havasok tövében az erdők közt épült. A régi végvárok dicsőségéről regél minden egyes háza, kapuja és a tömérdék várrom, a melyek közül egyikét-másikat a modern katonaság tartja megszállva. A város közepén emelkedik a *Cenk*. Magasabb, mint a Gellérthegy, szebb is, mert sűrű erdő borítja. Fel a csúcsra szerpentín út vezet, fenn pedig egy kis barlang van: itt szoktak a brassóiak majálisokat rendezni. Van ennek a városnak mindene, a mit csak megkívánhat. Az oláh havasokról enyhe fenyőillatot fuj a déli szél, van három hegyen át vezetett vízvezetéke, sétányai a fenyvesek közt s olyan boraí, mint például a Sift bácsié, a melyeket még Bukarestben is dicsérettel emlegetnek. Ez pedig nagy szó, ha meggondoljuk, hogy az oláh atyafiak mindent, a mi magyar és magyar földről kerül hozzájuk, gyűlölnék.

Azután van egy csomó egyesületük: lövész-egyesület, Kneipp-egyesület, Kárpát-egyesület, magyar egyesület, vivó- és torna-egyesület és még vagy ötven különféle foglalkozásu egyesület, a melyeknek egész vagyont tesznek ki a díjai, ha az ember tagja akar lenni.

Az ottani Kárpát-egyesület egynehány tagjának köszönhetem, hogy megmásztuk az oláh havasok legmagasabbikát, a *Bucsecset*, a mely hóval és felhőkkel borított fejét, oly ritkán engedi láthatni.

Konyak, egy kis hideg étel, hegymászáshoz szükséges ruhák pár perc alatt össze voltak szedve, s mi elindultunk Töröcsvár felé.

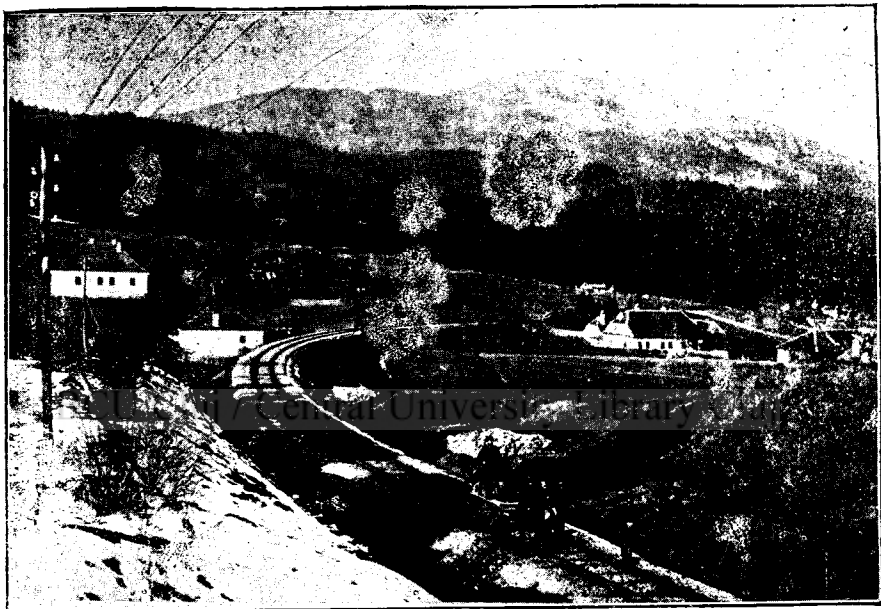
Töröcsvár kis oláh falu, a hol vezetőt és egy pár apró hegyi lovat kaptunk másnap reggel.

A poroszkáló apró lovacskák gyönyörű vidéken vittek keresztül. Hegyek, völgyek váltakoztak. Itt óriási terjedelmű erdőségek, amott kopár sziklavidék, mely a maga nagy terjedelmével is bámulatra ragad.

Négy óráig baktattunk a Bucsecs tövében, míg elérkeztünk a szkitt kalugerek házához.

Tessék elképzelni fenyvesek közt egy rendes kapuval ellátott barlangnyílást. Tíz-tizenöt méter hosszúságra nyulik be a hegybe, ott azután egy nagy, szabad térség. Azaz nem annyira nagy, szabad térség ez, mert be van építve apró házikóval.

Itt laknak a szkitt oláh barátok. Nincsenek többen, csak öt-hatan, de mind életerős, munkára termett oláh, a kik közt a legfiatalabb is hatvanöt éves, a legidősebb pedig már egy évszázadot élt meg.

Felső-Tömös a predeáli alagút előtt.

A milyen piszkos nép az oláh, olyan piszkosak ezek a barátok. Bocskorba, a mely szijakkal van összekötve, darócz nadrágba vannak öltözve s csak abban különböznek a többi oláhtól, hogy papsapkát hordanak fejükön.

Azoknak a turistáknak, a kik a Bucsecs hótakarta tetejét meg akarják mászni, rendes pihenőhelyök a szkitt barátok klastromnak nevezett barlangja.

A ki azt hiszi, hogy itt kényelem és pompa fogadja, az nagyon csalódik. A szó legszorosabb értelmében egyszerűen van berendezve lakásuk. Az apró cellákban nincs más, mint egy hosszú kőpad, a melyre csak az fekszik le fáradalmait kipihenni, a ki Zacherlint hord a zsebében.

Nincs a cellákban a padon kívül semmi. Itt eszik, itt alszik a kaluger, imádkozni azonban már a templomba járnak.

A templom is különös valami. Egy sziklába vájt kis térség, a honnan szintén nem hiányzik a kőpad. Itt imádkoznak ők egynehány öreg kép előtt, ha az ember megfizeti. Máskép nem.

Egy frankot nyomtunk a markukba s egy frankért olyan meghatóan énekeltek, hogy ha elfelejtenők azt, hogy mindez pénzért történik, áhitat fogná el az embert.

Közelgett az est.

Egyik vállalkozó szellemű barátunk fejébe vette, hogy a szkitt barátok konyháján vacsorát főz. Kiváncsiak voltunk rá.

A konyha egy ékalaku sziklahasadék, a melynek kürtőjét a természet alkotta meg körülbelül tiz méter magasban. Ebben a sziklahasadékban áll a vaskampókra fektetett kormos üst, melynek szélén ujjnyi vastagságban ül a régen főzött puliszka ékesen illusztrálva, mert a barátok nem szokták egyetlen edényüket kimosni.

A puliszkát ezen a vidéken mindenki ismeri. Az oláhnak rendes eledele. Kukoriczalisztból készült, vízzel kevert habarék, a melyet tejjel kanalaznak ki a nagy üstből.

Hát megfőzte a mi puliszkánkat is, de mire elkészült, a füst annyira átjárta, hogy egy kanállal sem tudtunk belőle lenyelni. A barátok szépen megköszönték, megeszik ők így is.

Későbbet kiültünk a barlang elé. Gyönyörködni a vidéken. Fejünk felett a Bucsecs óriási magasságban, oldalt mindenfelé fenyves. A barlang előtt pedig a Jalomica patak zugva tör magának utat a sziklák közt. A patak havasi vizet hoz, tele pisztránggal.

Egyik barátot, a ki ott állott a barlangnyílásnál, megszólítottam, hogy fogjon pisztrángot.

— Nincs itt, uram — mondta farizeus képpel — egy fia sem.

S mintha a barátot akarná megczáfolni, ebben a pillanatban négyöt pisztráng ugrott fel a vízben.

Később a vezetőnk megmagyarázta, hogy miért nem akarnak a barátok idegen előtt pisztrángot fogni. Azért, mert nem akarják, hogy hire menjen a havasi pásztornép közt, hogy a szkitt barátok barlangja előtt lehet a legszebb és legizletesebb pisztrángot halászni. Nem akarják, hogy a havasi oláh pásztrok ide szokjanak.

A barátot megvesztegettük két darab frankkal. Felvillant a szeme, odaült mellém a sziklára s kezdett egyet-mást beszélni.

Előbb egyet sóhajtott.

— Régen, mondta, jobb dolgunk volt. Volt egy kis birtokunk a

Bucsecs aljában s abból szépen megélhettünk, de az oláh kormány elvette tőlünk. E helyett kapunk az állampénztárból hatszáz frankot s ebből kell megélnünk. No meg a koldulásból. Mi ketten a legidősebbek — a kilenczvenen tul járok már jó uram — itthon vagyunk mindig s vágjuk, gyűjtjük a fát télire. A fiatalabbak lemennek oláh földre koldulni, Bizony hónapokig is utba vannak s akkor is egynehány fej káposztával térnek vissza. No de ugy hatszáz fejet össze tudunk gyűjteni az éléskamrában. Mi vágjuk a fát Nehezen megy, de hát dolgozni kell.

Mert hát nagy és hosszú itt a tél. Szeptemberben már hóban áll a klastrom, májusban még nincsen tavasz. Most már lassacskán behuzzuk magunkat a cellákba, mert nemsokára elborit a hó. Ha akaróók, sem jöhetnének ki a kapun, befujja, betemeti ezt a hideg hó. Az udvart csak valahogyan megtisztítjuk, a konyhát is, de nyilást, a melyiken kijöhetnénk, nem tudunk törni. Hát odabenn élünk szegényesen, imádkozva. Mást nem csinálunk. Ha aztán megint eljő a nyár, mert itt csak nyár és tél van, akkor a két legfiatalabbik koldulni megy, az öregek pedig vágják a fát. Gondolunk a télre. Lehet, hogy tél előtt temetünk is. Öregek vagyunk, uram, öregek. pihenni vágyunk. . . .

Megrázta ősz, hosszú sohase nyirott szakállát és ment be a barlangba.

A vezetőnk jött hozzám és suttogott valamit. Azt vettem ki belőle, hogy a nép azt tartja, hogy ide csak a törvény elől futó bűnösök menekülnek. A törvény, a zsandár, a kitől nagyon tart az oláh, itt már nem keresi őket, itt imádkozhatnak, vezekelhetnek bűneikért...

Az esti levegő hűvös volt, hideg szellő járt a havasról, hát be akartunk menni az alvó szobánkba.

A sötétségbe borult fenyvesben emberalakokat láttunk mozogni. Bizony, a ki ismeri az oláh vérmes természetét, nagyon könnyen rémképeket alkothatott volna a hegyek közt történt rablógyilkosságokról, a melyeket elföd az éj és a szikla, s a melyekről a hatóságok sem tudnak meg semmit.

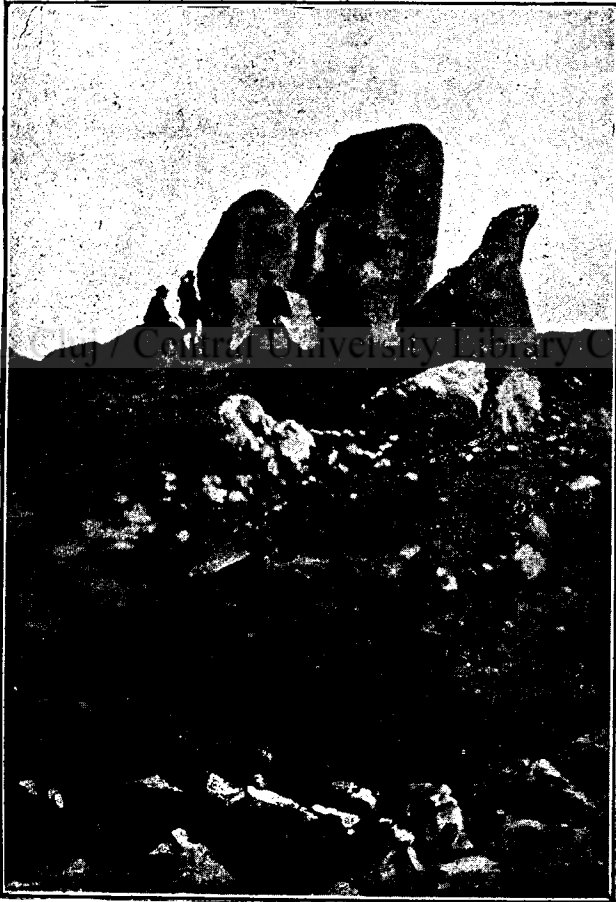
Hát ezek az emberek, a kik közeledtek, nagyon csendes emberek voltak. Elárulta a báránybögés. Havasi pásztorok jöttek a Bucsecsról, bárányt és turót hoztak a barátoknak az imádsáért.

Valami olyan bibliai hangulat fogott el bennünket, mikor hallottuk a szkitt kalugereket zsolozsmát mondani a szegény parasztokkal egyetemben, hogy adjon az ég sok kukoriczát, melyből leszen majd jó puliszka élelemre, adjon esőt, mely majd megnöveszti a füvet a bárányoknak és sokat evő kecskéknak. . . .

Egy darabig hallottuk a zsolozsmát, az éneket s azután mozgolódást: a sziklákat jól ismerő pásztorok mentek vissza a hegyek közé az éj sötétében, a szkitt kalugerek pedig nyugalomra tértek.

A ki pedig a fapricscsel ellátott vendégszobát alvószobának keresztelte el, az gunyolódott. Nem használt ott a Zacherlin, sem a bunda. Egy ideig csak nyugodtan feküdtem, de később fel kellett kelnem. Kiültem a barlang elé.

Csend volt körülöttem.

Omu.

A hold fent kuszott már az égen és olyan szeliden fürdött a Jalomica pisztránggal telt habjaiban. A fenyveseket csendesen hajlongatta a havasi szellő. Felhőbe volt burkolva a Bucsecs orma.

Sokáig néztem a remek vidéket s arra a gondolatra jöttem, hogy itt mindenki, a ki csak erre jár, természetimádóvá válik. Tapasztaltam magamon.

Két vagy három óra mulva kibukott a nap arany korongja a havas orma mögül, benn mozgolódni kezdtek a barátok, mi pedig utnak indultánk hegymászó botokkal megmászni a Bucsecset. Fel a hegycsucsra, az Omura, fásasztó, meredek uton, emeletes sziklák, óriási meredek szélén. . . .

EGY LAP ZILAH VÁROS TÖRTÉNETÉBŐL.

Irta: Németh Gyula dr.

A már eddig is elég jól rendezett városi levéltárban, Zilah város multjára legrégebb adat (eltekintve az eredeti adomány- és kiváltság-levelektől) egy *Törvényszéki jegyzőkönyv*, mely 1710-től 1736-ig értékes és érdekes adatokat, ítéleteket, pereket (még boszorkánypert is!) tartalmaz, részint latin, részint magyar nyelven.

Íme egy lap a sok közül, mely érdekesen írja az 1700—1713-ig tartott „keserves és nyomoruságos idöket“.

»Amaz töllünk csak fülleinkkel halló boldog állapotok és arany idök elmúlván, mely keserves és nyomoruságos idökre jutánk, olyakra pedig, hogyha csak egy (edj) napi szorongattatásainkat pennára vennők is, le nem írhatnök. Oh! hát hogy evezhessünk ki ezekből. Oh! boldogok, kik az Urban haltanak meg!

Nem lehet senkinek is ezen igen nagyjára csudálkozni, hogy ez külömb-külféle inségek alá vettetett *Zilah* várassának csak az külső politikai dolgokról is 10 avagy legfeljebb 15 esztendőktől fogván való törvényes írási nem láttatnak és nem taláttatnak, holott dicsekedhettünk vala nem sok esztendőkkal, csak ennek előtte is a boldog emlékeztüek ékes munkáival, mind isten dicsősége körül való munkás cselekedetekről, mind pedig mostan boldogtalan városunk közönséges javait, hasznait, megmaradását néző kegyes forgolódásokkal írott artículusokkal; melyek mi nekünk is valami kevés ideig lévén kezünkben csak, az feljebb elmúlt sok téli és nyári *futásink* és *bujdosásink* között az istentelen emberek által elprédáltattak, szaggatattak több keserves édes keresményünkkel együtt.“

(Ezekkel a szavakkal azt akarja mondani ez a feljegyzés, hogy 1700-tól kezdve a Szilágyság és így Zilah „oppidum“ is Rabutin, Herbeville osztrák tábornokok, továbbá II. Rákóczy Ferencz hadai által okozott sokszoros kellemetlenségeknek, sőt fosztogatásoknak is volt kitéve. A hadaknak ekkor ugyanis rendes zsoldjuk nem lévén, a merre mentek, a mit kaptak maguknak, lefoglalták; ezt tudván a lakosok, a közelgő hadak elől, ha csak tehették, élelmi szereikkel elvonultak, erdőségekbe elrejtőztek; erre czéloznak e feljegyzések szavai, hogy „sok téli és nyári futások és bujdosások között“ éltek.)

Tovább így folytatja:

„Azért mi töllünk gyakran fohászkodva említendő, hogy az 1710. esztendőben . . . sok futásink után amaz súlyos és kemény ostorát az *pestist* reánk bocsájtván isten, circiter *hatszázakat* (600) közülünk *öregeket, ifjakat gyermekekkel* együtt kivágta és a *setét halálba* szállita.

Azért ez keresztyén anya várasban itt született fia, a mint kiki olvashatja, istenhez ezeket írja:

Itt következik egy vers, mely 44 (négy soros) versszakból áll, melyből a jellemzőbbeket kiírom.

Elmondja a vers elején, hogy isten az embereket a bűnökért bünteti, pusztítja sokféleképpen, majd fegyverrel, majd máskép. Így történt Zilahon is.

«Ezután keményebb lón amaz döghalál,
Mert hol a fegyver nem árthat, ő kaszái,
Kulcsos várakban is házközépbe bé áll,
Sok kényes testekre kiméltelenül száll.

Nem kiáltja, nyisd meg záros kapuidat,
Nem zörget, hogy jobban zárjad be ajtódat,
Könyörögni nem tud, nyújcsad falatodat,
Nem nézi kunyhódat, sem kis családodat.

Nem csalhatni ezt meg semmi ígizettel,
Nem dughatod szemé: drága kincseiddel,
Nem elégitheted ki semmi egyébbel
Hogyha órad eljött, csak kényes testeddel.

De mit szaporitom ezzel íráomat,
Ujjítván magamnak bokros bánatimat,
Az midőn ez halál nyolcz atyafiakat,
Velem elzárata, élhető ágakat.

Jól tudjuk erejét és kegyetlenségét,
Az hová beléphet, ontja bővön mérgét.
Ez kicsiny helység is érzi keze szennyjét,
Ha nem több, hatszázna fogyasztá életét.“

Ezek után megemlítvén, hogy sok volt ebben az időben az árva, az elhagyatott, kinek senkije sincsen, a mi szintén nagy csapás a „kicsiny helysége“; ehhez még a szűk idők *éhséggel* is fenyegetik a lakosokat, („az bűnös embereket“) fohászodik istenhez irgalomért, „a ki örül a jámbor embereknek.“

Azért ez az tanács — istenek várasa,
Hadd el bűneidet oh Zilah várasa,
Igaz megtérésed, hogy minden szem lássa
Lelked istenének jó voltát foghassa.

Kedves isten előtt bűnöktől megtérő,
Igaz megtérőkön kegyes könyörülő,
Áldását adja, mert igen gazdag e,
Szegény megtérőket soha nem felejtő.»

Azután leírását, illetve verselését így fejezi be :

Ez anya várasnak érdemetlen fia,
Zilah várasának most Notáriusa,
Nemes Szabó András ez verseket írta,
Hogy isten áldása szálljon ránk, kívánja.»

„Scripta sunt in Anno 1713 diebus mensis obris (október hónapban).“

Hogy a hivatalos „Törvényszéki jegyzőkönyv“-be ilyen verses „Krónika“ is belékerült, az utolsó versből érthető meg, a jegyzőkönyv ugyanis a „nótárius“ kezében volt, próza helyett versben írta feljegyzését belé. Különb is a régi időben a „rigmusos világban“, nem ritka eset volt, hogy egyesek, sőt helységek is folyamodványaikat a felsőbb hatóságokhoz versekben írták meg.

A MAGYAR ÖRMÉNYEK ETHNOGRÁFIAI HANYATLÁSÁNAK OKAIRÓL ÉS AZOK ORVOSLÁSÁRÓL.

Írta: Merza Gyula.

Ethnográfiai egység alatt értjük egy népfaj közös szokásainak és erkölcsöknek, erényeinek és hibáinak, azaz speczifius nemzeti jellemvonásainak egyházi, politikai és társadalmi téren — bizonyos geográ-

fiai határok között — főképpen pedig közös nyelvi alapon való individuális kifejlődését.

Azonban e kifejlődés különleges iránya, egy és ugyanazon nemzet kebelében egyes vidékenként is létrejöhet és bizonyos országrészekre szorítkozva, ha egyébben nem, de legalább tájszólások, népviseletek és helyi népszokások alakjában domborodik ki.

A nagy magyar nemzet a maga egészében igaz, hogy egy teljesen kidomborodott néprajzi egységet képvisel; de mindazonáltal a saját kebelében szűkebb ethnográfiai széttagoltsággal is bír, pl. a székelység, jázság, kunság, palóczság stb. sajátos és az illető országrész határai között élő, de bizonyos mértékben külön egyéniséggel bíró magyar népcsoportok alakjában, melyek talán a történelmi fejlődés és a hagyományok alapján az őket egymástól megkülönböztető jelleget mai napig is fentartották.

Már most, ha azt kérjük, hogy mit értsünk a magyar-örmények ethnográfiai egysége alatt? erre nagyon könnyen megfelelhetünk, mert ez alatt senkinek sem lehet egyebet értenie, mint az összes hazai örménységnek, mint bevándorolt népfajnak a magyar társadalom keretében a székelység vagy a kunság mintájára, de ezeknél különlegesebb örmény nemzeti alapon való faji kidomborodását.

Az örmények magyar hazafisága felment engem a védekezés alól, ha valaki netán a fejlesztendő örmény ethnográfiai egység fentartásában valami nemzetiségi fészkelődés-féltét vélne felfedezni: hiszen a magyar-örménység saját külön néprajzi egységének még oly örmény jellegű kidomborítása mellett is mindenkor meg fog maradni a magyar nemzet leghivebb barátjának s a magyar haza leghálásabb fiának. — Hiszen mi örmények magyarok vagyunk szívvel és lélekkel s Isten kegyelméből azok is akarunk örökkön-örökké maradni, de éppen olyan rajongó kegyelettel csüngünk egyuttal ősi szokásaikon és így első sorban örmény egyházunk rítusán, hogy széles e hazában mindenki is csak tiszteletreméltó és szép törekvésnek tekintheti, ha egy hagyományos magyar érzelméről ismert és becsült kis népfaj az ő ethnográfiai egyéniségét kifejlesztendő: az anyanemzethez bizalommal és reményekkel telten támogatásért fordul. Miként az anyához rajongó szeretettel feltekintő gyermek a millenium küszöbén, úgy tekint fel a magyar-örménység a lovagias nagy magyar nemzethez, melynek szerető anyai karjaiban más ajku magyar testvéreinkkel egyenlő meleg ápolásban részesültünk mindenkor.

S ámbár — nem panaszként emlitem fel — hogy az elkényeztetett gyermekek által élvezni szokott előnyökre soha sem lehetett hi-

vatkozunk: mindazonáltal erősen reméljük, hogy az örmény püspökség visszaállítására irányuló újabb, de annyszor eredménytelenül megkísérlett törekvéseink, végre a magyar nemzetnél meghallgatásra fognak találni. És akkor mint egy háliariadal fogna felcsendülni a „Gjéczcze Hunkárisztán!“¹⁾ husz ezer örmény ajakról.

I.

A keleti örmény ethnografiai egység mindig megvolt és maiglan is létezik, de az erdélyrészi örmények között bocsánczi²⁾ Verzár Auxentius örmény püspök halálával a XVIII. század elején már központját vesztett kazafias arménizmus hovatovább mind halványabb és színtelenebb formát öltött, míg most végre az örmény közszellem felébredésének ideje elérkezvén: valahára fel kell szavunkat emelnünk a hazai saját örmény néprajzi individuálitásunknak bár romjaiban való megmentésére.

Hiában is szépiteneők a dolgot, mert örmény ethnografiai egységünk érdekében ma már egy mentő egyesületet kellene alapítanunk, hogy a mi még megmenthető, a jövőre nézve megtartassék.

Ha lenne egy bármily szerény igényű magyar-örmény irodalmi egyesületünk, (pl. egy „Lukácsi-társulat“) mindenestre hathatósabban és cél tudatosabban lehetne ethnografiai egységünk hanyatlását is megakadályozni.

Ebből az irodalmi központból, melynek a minden örmény családban olvasandó kivatalos közlönye maga az „Armenia“ lenne s melynek éiáre egy országos nevű emberünket megnyerhetnők, mondom, ebből az örmény szellemi központból kellene minden ránk nézve üdös eszmének szétsugároznia.

A negyedévenként tartandó és felolvasásokkal egybekapcsolt rendes gyűléseken, de főképpen a Szent-Gergely napján, mint általános örmény nemzeti ünnepen egybehivandó közgyűlésen az örmény előkelőség, intelligencia és érdeklődő polgárság egy par excellence örmény érintkezési pontot nyerne, melyből közéletünkre, de legfőképpen elhanyagolt ethnografiai együvé tartozásunk szempontjából a legszébb reményekkel kecsegtethetnők magunkat.

Egy ilyen, a közel jövőben alakítandó s az egész magyar-örménység pártolását kiérdemelő s az örmény történelmet, nyelvészetet, irodalmat, ethnografiát s az ezen tudományágakhoz tartozó segédtu-

¹⁾ Éljen Magyarország!

²⁾ Eredetileg botusánczhi Botusán moldovai, mások szerint Boczány besszariabeli helység után; a cchi pedig örmény melléknévképző pl. Csuk-czhi = Csikmegyei, Csiki, Dsurdsov-czhi = Gyergyói, Gurgin-czhi = Görgényi, Szibin-czhi = Szebeni stb.

dományokat magyar nyelven művelő irodalmi központ alapítása elől sokáig kitérni úgy sem fog lehetni, ha csak teljesen a lemondás tereére nem akarunk lépni már is pusztulásnak indult örmény néprajzi attributumaink megóvásának, illetve visszaszerzésének égető kérdéseivel szemben.

Ethnografiai egységünk visszafejlődésének mindenesetre egyik legfőbb és tagadhatlanul legfontosabb oka az örmény nyelvnek, mint anyanyelvnek fokozatos térvesztése.

Ismeretes dolog, hogy a XIII. század közepe táján Örményországból kivándorolt és majdnem $4\frac{1}{2}$ századon át különböző országokban hazát kereső őseink 1672-ben I. Apaffy Mihály alatt végre Erdélyben letelepülhettek.³⁾ De itt Erdélyben viszont az oláh áradat közepette mintegy kis népszigetként kiemelkedő szamosujvári, erzsébetvárosi s a már elszékelyesedett csík-gyergyói örménység hamar felismervén helyzetét, már ideje korán a magyarsághoz csatlakozván: önként elmagyarosodott, nehogy az erőszakos románizálás általa már Moldovában gyűlöletessé vált nagyobb veszélyének essék új hazájában is áldozatul. Pedig a Moldovából bevándorolt őseink örmény anyanyelvükön kívül az oláh nyelv ismeretét és így az oláhsághoz közelebb álló orthodox örmény-keleti vallás gyakorlatát is magukkal hozták és csak nagy későre és felette nehezen, csupán a második generációban tudták a magyar nyelvet némileg elsajátítani.

Sőt, a kik örmény anyanyelvük mellett csak később tanultak meg magyarul maiglan is egy sajátságos, de bizonyos rendszerűséggel kifejlődött örményes kiejtést őriztek meg és ugynevezett örményes magyarsággal beszélnek, mely eredeti dialektus ma már hova-tovább kivesző-félben lévén: nyelvészeink részéről az eddiginél több figyelemben is részesülhetne.

Hogy a beköltözött örmények a XVIII. század elején még keveset tudhattak magyarul, azt egy ismert eset is tanúsítja, a mikor az 1715. márcz. 10-én hatvan éves korában Bécsben elhalt Verzár alias Verzirescul Oxendius örmény püspök utódává Mária Terézia által kinevezett dr. Theodorovics főesperes ellen, sajnos, hogy épen örmény részről emelt alaptalan vádak megvizsgálására Gyulafehérvárról Szamosujvárra papi delegátusok küldettek.

Az örmény asszonyok közt azonban híre futamodott, hogy a gy.-fehérvári kanokok a latin ritust reájuk akarják erőszakolni s az

³⁾ 3000 család vagyis legalább 12 ezer lélek, mely maig közel 20,000-re szaporodhatott.

örmény templomban megejtendő vizsgálatra megjelent kiküldötteknek: „Nu trebuje lá noj saecula saeculorum!” (nem kell nekünk saecula saeculorum!)⁴⁾ kiáltással állották utjokat. — Tehát még ezelőtt alig több mint 1½ századdal is őseink oláhul jobban tudtak, mint magyarul s a vagyonos és intelligens elemek nélkül, akkor még szükölködő oláhság ezt a szorgalmas kereskedő népet bizonyára, mint leendő arisztokráciáját kész örömet öielte volna magához.

És ennek daczára, hogy nem a nyelvben hozzájuk közelebb álló oláhsághoz, hanem a magyarsághoz csatlakoztak: nemcsak a rokonszenvenben, de főleg a kath. egyházba való áttérésükben találja meg egyik legvalószínűbb okát.

Ma már ugyannyira elmagyarosodtak, hogy visszaármémzálásuk éppen ezen említett körülményen szenvedne hajótörést; de az örm. ethnográfiai egység teljes visszafejlődését meggátolni igen is már csak saját fajunk szeretete iránti tekintetből is közöttünk nemcsak az érdeklődés, hanem a kötelesség tárgyát is kellene képeznie.

Tehát a gyors elmagyarosodás és így az örmény nyelvnek, mint anyanyelvnek a magyarral való fokozatos felcserélése, továbbá egy örmény főpásztornak közel két századon keresztül való nélkülözése, és végül az örmény családoknak nemcsak az erdélyi részekben, de különösen Dél-Magyarország felé irányult szétszoródása: mind megannyi fontos tényezőknak tekintendők, mint a melyek a négy erdélyrészi örmény kolónia (Szamosújvár, Erzsébetváros. Gy.-Szt-Miklós és Csik-Szépviz) számbeli megfogyatkozását és örmény jellegének meggyengülését vonta maga után

Továbbá a már fentebb említett okokból kifolyólag az örmény gyermekek nevelésének is majdnem teljes elmagyarosodása állott be; és ne tagadjuk, hogy az üzleti gondok és a nehéz megélhetés apró küzdelmei egészen el is feledtették a nagyobbára maiglan is kereskedelemmel foglalkozó örménységgel saját faji jellegük észrevétlenül növekvő rohamos hanyatlását. — Az örmény püspökség betöltésére irányult és annyiszor megkísérelt törekvések meddősége, az ezen alkalmakból egyes előkelő családaink között nem ritkán keletkezett versengés, féltékenység és végre vezéregyéniség hiánya, illetve az ezen szerepre hivatottak visszavonulása, elszármazása és így az örmény közügyek és kérdések iránti közönyössége: okvetlen egy ma már szemmel látható, de főképp néprajzilag legsajnosabb visszaesést idézett elő.

⁴⁾ Az örmény misében a »per omnia saecula saeculorum«-nak »hávidjánész hávidjénicz« (mindörökkön örökké) felel meg.

II.

Valaki azt kérdehetné: de hát hogyan kellene és lehetne hatni felébresztőleg itt nálunk az örmény köz-szellemre?

Röviden felelni e kérdésre nem oly könnyű, mert közéletünkben számtalan sok a tér és az alkalom, hol és mikor az örmény irányzat csak hasznunkra válhatnék.

Igy pl. első sorban is a család, továbbá a társadalom, a vallás, kegyelet, nevelésügy, az irodalom és közügyek útján, hol az örmény szellem ápolását mindannyiunk közös ethnográfiai egyéniségének fejlesztése szempontjából hathatósan fokozhatnók.

Az örmény családi életben, legrégebbi hagyományaink e szent tűzhelyén van először is legszebb és leghivatottabb helye az arménizmus fentartásának és ápolásának.

A gyermeknevelés az anya kezében van letéve, ő neki kell tehát az első öntudatra ébredő csemetében már eleve az örmény önérzetet felébresztetni; mert az utóbbi időben talán éppen az örmény családi tűzhely maradt ugyszólván egyetlen izolált melegágya majdnem összes örmény mivoltunknak.

Igen, örmény családi tűzhely és benne az örmény hagyományok között felnevekedett szüleink és még törzsgyökereesebb örmény nagyszüleink, kikhez talán tulhajtott modernségében az örmény származásával nem sokat törődő gyermek vagy unoka is odaadó tisztelettel és hálás szeretettel ragaszkodik

Azonban sajnos az öregek lassanként elhalnak és hogy manapság már nem is oly ritka azoknak az örmény családoknak a száma, melyek — talán idegen környezetben — hagyományaikkal mindinkább szakítva maholnap majdnem minden örmény jellegből ki fognak vetközni.

Igy pl. az évről-évre gyakoribb vegyes házasságok révén — tekintve az örmény városoktól, hol az ellenkező észlelhető -- a nem örmény fél többnyire nagyobb befolyással akadályozza meg az örmény szokások megtartását és kultiválását, semmint az örmény házasságok ama tradícióknak a megőrzését megkövetelhetné.

Miből látható, hogy nem elegendő pusztán csak a családi tűzhelyre támaszkodnunk és mégis csak az örmény családok puritán belső életében található fel az ősi forrás, a honnan merített tapasztalatok a külvilágba, a társadalomba is legcélszerűbben átültetendők lennének; — annyival is inkább, mert az örmény társadalom is voltaképpen az örmény családok összeségéből áll.

Mindenekelőtt tehát úgy benn a családban, valamint künn a társadalomban is ne kicsinyeljük se magunk között, se más nemzetisé-

güek előtt örmény származásunkat, vagyis ne resteljük semmi körülmények között se örmény mivoltunkat.

Örmény tárgyú könyvek, olvasmányok, képek, családi ősi ereklyék és régiségek megőrzése és gyermekeinkben az ezen tárgyak iránti tisztelet és kegyelet ébrentartása által lépten-nyomon arra hivatkozunk, hogy örmények vagyunk, mert magyar hazafiságunk mellett örményekül élni és maradni a kötelességünk. — Valljuk tehát magunkat mindenkor nyíltan és önérzettel örményeknek, hiszen talán éppen az örménynek lehet legkevesebb oka, hogy pirulva gondoljon vissza keleti eredetére és ezzel majdnem egy a bibliai korba visszanyúló több mint 3000 éves dicsőséges történettel és kimagasló litteraturával bíró fényes nemzeti multjára

Mert hajdanában Örményország volt azon önálló dinasztikkal bíró királyság, melynek a pogányság áradatában a keresztény vallás előharczosaként vívott önévédelmi harczeitra, sőt még államiságának a 14-ik században történt szerencsétlen és maiglan is tartó erőszakos leigázására nemhogy restelkedéssel, de a büszkeség egy nemével kel lene minden egyes magyar-örménynek is visszaemlékeznie.

Már ezért is szükséges volna különösen örménytárgyú történelmi és irodalmi olvasmányokkal hatni a gyermekek és így az ifjabb örmény nemzedék értelmi és kedélyvilágára, hogy megismerve őseink nemes küzdelmeit, az örmény királyok és hadvezérek dicső hadviselőseit, az örmény tudósok és költők hirneves és világszerte elismert irodalmi alkotásait: büszkén vallhassa magát örménynek és egyuttal felvilágosíthassa az ignoráns elemeket, melyek az álszemérem rongyos köpenyével, mintegy szégyenkezve takargatni szeretnék keleti származásukat.

Éppen örmény részről lehet itt-ott hallani azt a megbotránkoztató kijelentést, hogy haladni kell a korszellemmel és azért kell szakítani az elavult ósdi örmény szokásokkal is. — Részemről ezt az okoskodást nem fogadhatom el, mert akkor oda jutnánk, hogy örménynek lenni egyáltalában egy idejét mult dolog volna, mert egyenlő volna a maradisággal, szüklátkörrel és az igénytelenséggel, holott én az örmény közszellem életerős felébredésében éppen az örménység tekintélyének, szereplésének, előhaladásának látom egyedüli és legfőbb biztosítékát.

Ha az örmény pap a misét a nép előtt érthetetlen latin nyelv helyett mi nálunk örményül fogja ezután is szolgálni s a Dominus vobiscum helyett „Chágháuthiun ámjéneceziun“-ot mond, ebben sem hátramaradást, sem valami a korszellemet sértő elavult és kiküszöbő-

lendő intézményt nem tudok felfedezni ; ha Szent-Gergely napján évente országos örmény ünnepet tartunk, abban épügy részt vehet az örmény származású mágnás, miniszter vagy generális, valamint az örmény honoráczió, kereskedő és iparos osztály, vagyis az egész örmény előkelőség, intelligencia és üzletvilág a nélkül, hogy ezen ősi szokás kirina rohamosan haladó századunk kulturális és társadalmi szokásai közül.

Ha az örmény konyhát kultiváljuk és vendégeinket ezentul is őseinktől ránk maradt nemzeti eledeleinkkel kínáljuk meg, és ha gyermekeinket magyar hazafiaknak és magyar honleányoknak, de egyuttal jó örményeknek is neveljük, ezáltal azt hiszem, szintén nem sértjük meg a korszellemet, mint a hogy azon törekvésünk sem ütközik akár hazánk, akár a korszellem törvényeibe, ha ethnográfiai hanyatlásunkat megakadályozandó, az örmény közszellemet minden erőnkkel ébren tartani s az örmény püspöki széket betöltve látni óhajtjuk és ha egyáltalában jobban érvényesülni és minden téren corporative fellépni és megjelenni kívánunk. — Egyszóval ha örmények akarunk maradni, ebben még nem látok okot arra, hogy már eo ipso reánk sűtve legyen ugyszólván a bélyeg, miszerint divatját multa és már nem a „bonton“-hoz tartozik magunkat örménynek nevezni.

Ha így van és fiataljaink talán mégis valami álokoskodásból idegenkednek a „churuh“-szagtól⁵⁾, azon is csak ugy lehet segíteni, hogy ha megint divatba hozzuk magunk között az örmény nevet éppen azáltal, miszerint minden téren az őt megillető, de talán itt-ott elveszített pozíciójába megint lassankent visszahelyezzük.

Hiszen nevetségesen és furcsán is hangzanak az, hogy pl. most már ezentul nem illik, nem szokás vagy pláne restelleni való dolog lenne valakinek magát örménynek tartania. Épen azt a lappangó utógondolatot, mely lidércnyomásként nehezedik egyik-másik korlátolt gondolkozású és eppen e miatt keleti származását titkolni szerető és törekvő örmény honfitársunkra, azt a téves felfogást már egyszer ideje volna gyökeresen kiirtani ; hiszen ez egy abszurdum és egy bennünket mindeneseire nagyon lealázó fattyuhajtása az ál-hiuságnak.

Ennek a minden alapot nélkülöző önámításnak véget ketl vetnünk, mert a ki örménynek született, annak nem volna szabad származása miatt éppen önnönmaga előtt szégyenkeznie, holott a magyar társadalom, melybe beleolvadtunk és a hol a magyarsággal érzületünkre nézve együtt közreműködünk : sohase kívánta tőlünk, hogy örmény-

⁵⁾ Örmény fűszer, melyet savanyítóul használnak, s petreselyem- és beszárított savanyú tej keverékéből áll; az örmény konyhában különösen a *churuh*-os leves készítésénél nagy szerepet játszik.

ségünket megtagadjuk, sőt az örmény vallásosság, becsületesség, takarékoság és puritán családi élet, nemkülönben az örmény konyha és a jó gazdálkodás, mint tiszteleltre méltó és közmondásossá vált örmény erények maiglan is a magyar közvélemény előtt a legnagyobb elismeréssel találkozhatnak, minek csattanós bizonyítékai az örmény-magyar házasságok számtalan esetei.

Az örmény családi életben különben nálunk egy hatalmas és ennél fogva semmi esetre sem kicsinylendő tényező a mi különleges nemzeti konyhánk, melynek fenmaradása és fentartása örmény szempontból is egy hódító fegyver a családi élet központját képező családjában, mert speciális örmény nemzeti étkeink, süteményeink és csemegéink készítése, használata és terjesztése révén is az örmény szellemet ápoljuk, első sorban persze leghathatósabbban az örmény gyermekek közt, mert az arménizmust ezáltal mintegy észrevétlenül beviszszük a gyermekszobába is.

Igen mert a kis gyermek nálunk kiváltképpen az örmény ételekhez fűzi első sorban is az őt más nemzetiségűektől megkülönböztető faji jellegét. Pl. a vasárnapi „ángádsábur“-leves, az újévi „dáláuzi“, a kövér csütörtöki „herisza“, a n. bőjti „máchoch“, a húsvéti „káta“, a lakodalmi „hádájégh“ stb. örmény alkalmi ételekről jut eszébe és fűződik emlékéhez még a serdültebb kornak is, hogy ilyen vagy amolyan különleges nemzeti eledel készítését ezen vagy azon az ünnepnapon az örmény hagyomány rendszeresen megtartani szokta, melynek kegyeletes utánpótlása nemzedékről nemzedékre a szülők után a gyermekeket és ezek után az unokákat kötelezi.

Ilyen hagyományok mellett a gyermekkor megszokja, az ifjúkor megérti, az érettebb kor pedig óhajtja sőt az öreg kor már meg is követeli (az örmény konyhára vonatkozó példából kiindulva) az örmény ethnográfiai egység kidomborodását és a faji különlegesség minden téren való megszilárdulását.

III.

De a kegyelet útján is igen szépen szolgálhatjuk az arménizmust, ha nevezetesebb embereink emlékét azokhoz méltóan emlékünepélyek, szobrok, siremlékek, emléktáblák, utca- és terelevezések által megörökíteni törekedünk s kiváltképpen az örmény városokban ezen elvből kiindulva egyetlen nagy és híres férfunk nevét se volna szabad a megörökítés egyik vagy másik módozata alól kihagyni illetőleg már a jelen generációk számára az örmény közszellem ébrentartása céljából nagyjaink neveit meg nem örökíteni.

Hiszen azon kell munkálnunk, hogy ő-eink által alapított örmény városainknak és intézményeinknek még jellemzőbb örmény külsőt és karaktert kölcsönözzünk már csak a hazai utazók s a külföldi idegen turisták és fajrokonaink élénkebb érdeklődésének felkeltése szempontjából is.

Az örmény társadalom évente mindenütt kegyelettel üli meg nemzeti apostolának Világosító-Szent-Gergelynek ünnepét, de nem úgy, mint a hogy teszem fel mi magyarokul Szent-István napját; pedig mindkét fejedelmi férflu valláspolitikai és apostoli működése két harczias és vitéz nemzetnek a keresztény hitre való térítését egyaránt diadallal vitte végbe. Újjuk tehát meg a magunk körében az eddig-nél nagyobb érdeklődés és részvét mellett országos örmény nemzeti ünnepként azt a napot, melyet az örm. kath. egyház nemzeti apostolunk emlékére Szt.-Gergelyről elnevezett.

Szervezzük egészen más alapon ennek az eddig csupán egyházi ünnepnek társadalmi ünneppé való emelését a megünneplés keretébe beilleszthető és így minél díszesebb és hozzánk méltóbb örményjellegű ünnepek rendezésével. Szerezzük meg — igaz, hogy nagy fáradsággal járna — az összes e hazában élő örmény családok megyénkénti névjegyzékét és lakcímét és évente Szamosujvárról egy lelkes ünnepi meghívó mehetne szét mindannyiunkhoz.

Hiszen hányan, de hányan élhetnek örmény honfitársaink közül tul a Királyhágón, de még itt Erdélyben is valamely kisebb helységben, kik a napi gondok és örmény érintkezési pontok hiányában talán még Szent Gergely napjának idejéről sem vehetnek tudomást.

De sőt Kolozsvártt, hol Szent-Gergely ünnepén a főtéri nagy templomban az odavaló apátplébános egy örmény fundáció alapján évente isteni tiszteletet és vecsernyéket tartat, ujjab időben pedig egy rendesen Szamosujvárról meghívni szokott örm. pap által a kolozsvári tekintélyes számú örménység iránti figyelméből kifolyólag örménytárgyu hitszónoklatot hozott szokásba: megtörténik az a mulasztás, hogy talán a plébániai hivatalnál hiányosan összeállított névjegyzék szerint szétküldött meghívók alapján olykor a kolozsvári 500 lélekszámot is meghaladó örménységnek csak egy töredéke jelenik meg nemzeti apostolának egyházi ünnepén. Ezért látom tehát szükségét, hogy egy központból menjen szét az értesítés lehetőleg minden örmény családhoz, illetve minden más családból házasodott vagy nőstült örmény házassfél is; hisz még a kik akadályozva is lennének ünnepelni: ez a felhívás mintegy mementóként csendülne meg minden örmény szívében és a még oly fásult lelkű és örménységét titkoló ember is öntudatra ébredvén: hálaadó imát rebegne e napon bárhol is a mindenek Urához.

Ez az intézkedés hathatósan elősegitené az örménység minden egyes tagjának ethnografiai összetartozását s az együvé tartozás tudatának kötelességszerű és nagyhorderejű ápolását.

A közügyek terén is érdekeink megóvása czéljából mindenekelőtt nagyobb összetartásra volna szükségünk.

Vegyünk példát a kis számu unitáriusok követésreméltó és egyetértő sikeres működéséről; egymás ellen ne pártoskodjunk, tartsuk fenn a lehetőségig keleti örmény összeköttetéseinket addig is, míg egy szellemi és erkölcsi központot nyerünk, melynek aztán sokkal könnyebb feladata lesz a széthuzó elemeket összetartani, az elidegenedeteket visszahódítani, reprezentációk és külön testületi megjelenések által az örmény ethnografiai egység iránti bizodalmat és hitet az egyes individuumokban is megszilárdítani.

Kötelességünk közé fog tartozni a jövőben, hogy az erdélyi részekből elszármazott előkelőbb politikai és társadalmi állású örmény egyénekkkel és családokkal a meglazult kapcsolatot újra szorosabbra füzendő: velük az érintkezési pontokat megtalálni törekedjünk.

Ezek alatt értem első sorban az örmény ethnografiai egységből majdnem egészen kivált gr. *Karátsonyiakat*, az egyetlen örmény-magyar mágnás családot, és a magyarországi gentry soraiban élő többi erdélyből kivándorolt és velünk majdnem minden konnexiot megszakított vagyonos örmény elemeket. Meg kell találnunk a módot és eszközöket, a melyek által valamennyi e hazában élő örmény egyént a hazai örménység, mint népfaj ethnografiai egysége alatt tényleg összesithessünk.

ADATOK KOLOZSVÁRMEGYE TURISTAI FELDOLGOZÁSÁHOZ.

Irta: Hangay Oktáv.

I.

A kolozsvármegyei osztály választmányi gyűlésén megbizattam, hogy egy megírandó megyei kalauzhoz, szedjem be az adatokat. Eljárásomban kitünő támogatóm volt *Gyarmathy* Miklós alispán és alelnöktársam, ki a nyomtatott kérdőíveket szíves volt a jegyzői hivatalokhoz küldeni. — Lehet, hogy a t. jegyző urak csak a meglevő dolgokról irtak s a turista szemében talán érdekes apróbb részleteket nem vettek tekintetbe; de szükségesnek tartom a beérkezett adatokat közölni, hogy esetleg olvasóink ellenőrizhessék a közölteket, mielőtt

azok általánosan kibocsáttatnának. — A kérdőíveken a következő kérdések voltak: Mennyi lakos van községében? Mily nyelven lehet a községben s vidékén a néppel érintkezni? Magyar vagy német nyelven tudók vannak-e, kik ingyen, vagy díjért a környékbe való vezetést elvállalják? Minő elhagyott, vagy művelés alatti bányák, kőfejtések vannak a vidéken? Vannak-e romok, várak, kastélyok? Vannak-e kisebb álló tavak, folyók, patakok, melyek talán vizesést vagy barlangba folyást mutatnak? Mely magasabb hegyek feküsznek közelebb a községhez, hány óra járás a hegyekhez gyalog? Ha nem is magas hegyek, vannak-e oly magaslatok honnét szép kilátás nyílik? Vannak-e gyárak, ipartelepek? Mily háziipart üznek a lakosok? Kaphatók-e fuvarosok, s háts nyergelni való lovak kirándulásra? Mit kell azokért egy napra fizetni? Vannak-e lakosok, kik a vidék minden részébe az utakat jól ismerik? Hol vannak jó ivóvizek, csurgók, vagy ásványos vizek?

Mindezen kérdésekre Kolozsvármegye *nidasmenti járására* nézve a kérdőívek visszajöttek s azok rövid tartalma nem mutat valami rendkívüli látnivalót, mivel már a járás hegyrajzi formációja s geológiai szerkezete sem valami érdekes. A turistának azonban lényeges a negatív adat is, mivel reá nézve előleges értesítés adatik, hogy: „a hol nincs, ott ne keress».

Közlöm az adatokat tehát betűrendben: Library Cluj

Bács 1126 lakos, magyar s oláh nyelven lehet érintkezni velük. Híres jó kőbányák, ostracoda kihalt kis rákfélék héjaiból, telve szép kövületekkel. A róm, kath. kolozsmonostori uradalom erdejében szép kilátás a *Nyires* és *Hegyeshegyről*. Ivóvíz minden határrészben, de kitűnő, a bácsi torokban levő s Kolozsvárról kedves fél napi kirándulást nyújtó *Angyalkut*.

Berend 639 magyar s oláh lakossal. Semmi egyéb nevezetes fölemlíteni valója nincs.

Bogártelke 560 magyar lakossal. Kilátó pontjai a *Kerekhegy*, *Nagyhegy*, *Csokos*. Fuvarosok, hátslovak nem kaphatók. A lakosok szívesen vezetnek. Ivóvíz mindenfelé.

Daróc 200 lakossal, magyarul lehet érintkezni, vezetést ingyen is elvállalják. Nevezetes a *régi ev. ref. templom*, a mészkőbányák most felhagyottak. A község felett terül a daróczi erdőség több szép kilátó ponttal. Ivóvizek jók.

Egeres 1237 lakos, kik magyarul is tudnak s a vezetést bárhova elvállalják. Művelés alatt vannak *kőfejtései* és *barnaszénbányái*. Gipsz és *mütrágygyára* megtekintésre méltó, régiségkedvelőknek a Bocskay-féle kastély. Szép kilátás a *bányatelepről*, *Bálványoshegyről*, mely

órányira van a községtől. Fuvaros naponta 2—3 frt, hátasló 1—2 frt. Kitünő ivóvizek a bálványosi erdőségben s a „Vár alatt“ nevű ponton.

Inaktelke 629 magyar lakossal. Kőbányák. A *Lüges* magaslaton egy tó is van. Közel a *Czекlehegy* kilátással. Van egy kétfogatu fuvaros 2—2 frt 50 kr. napjára. Ivóvizei jók.

Jegenye 471 magyar lakos. Művelés alatti gipsz bányák, melyek anyagát egeresi gyár dolgozza fel, *kőbányák* fölhangya. A *fürdő* a községtől $\frac{1}{4}$ órányira, csinos katlanban, melyet nagyobb kilátó pontok vesznek körül. Csak egy lófuvar van napjára 2 frt.

Kóród 570 magyar s oláh lakos. Több erdőség. Érdekes kővületek a Kajántó felőli határon.

M.-szt.-Pál magyar s oláh 686 lakos. Semmi tekintetben sincs följegyezni való. Fuvaros nincs, ivóvize ros.

Magyar-Gorbó 550 lakos; magyar oláh nyelven beszélnek, vannak németül tudók is. Vezetést díjért elvállalják; három fuvaros napjára á 2 frt. *Gipsz s homokkőbányák*. Negyed órányira van a *Gyalu mori s Bobera* hegy. Jó ivóvíz, híres a Türe felé vezető ut melletti *Elzaforrás*.

Méra 1219 lakos magy. Oláh nyelvűek. *Mész-kőbányák*. A népszorgalmas, kender s gyapjuszövő. Félórányira a községtől a *Várhegy*, *Szöllőhegy* kilátók. Csak marhaszekerek kaphatók napjára 2 forintért. Jó ivóvíz mindenfelé.

Mákó 1227 csak magyar lakos; szövés, fonás, varrottas házi ipar. Fuvaros 2 frt 50, 3 frt napjára.

Magyar Sárd 680 többnyire oláhok, kevés magyar. *Kőfejtések*. *Gőzmalom és szeszfőző*. Róm. kath. templom románjai. Fuvar napjára 2 frt 50—3 frt,

Magyar Nádas 628 lélek magyar és oláh. *Épületbányák*. Félórányira több magaslat szép kilátással a Vlegyászára s beszterczei havasokra. Csak marhaszekerek kaphatók, Ivóvizei jók.

Papfalva 524 lakos, magyar s oláh. Semmi egyéb adat. Az E. K. E. vadászterülete itt van.

P. Topa 479 magyar s oláh lakos. Semmi nevezetesség.

Súlyomtelke 230 többnyire oláh lakos, van néhány magyarul tudó vezető is. Felhagyott *barnaszénbánya*. Fuvaros 2 frt 50—3 frt napibérrel. Jó ivóvizek, csurgók.

Szt-Mihálytelke 483 magyar s oláh lakossal. Fuvaros nincs. Semmi följegyezni való.

Szucsák 105 lakos, magyar s oláh. Kőbányák. Gyalu felé van a *Csóvahegy* kilátással. Ivóvizek jók.

Szumurduk 315 magyar, oláh lakossal. Fuvaros nincs. Semmi nevezetesség.

Türe 778 magyar lakos, kik díjért vezetnek bárhova a környékre. Fuvaros egy van, 2 frt 50 napi fuvar. Művelés alatt 3 *mész-kőbánya*.

Vista 1074 magyar s oláh lakos. Művelés alatt jó épületkőbányák. Félórányira van a Csigástető kilátással. Csak marhás szekerek kaphatók 2 frt fuvarral. Ivóvizei jók.

Hogy a többi járás a turistára nézve szebb följegyezni valókat fog nyújtani, az bizonyos.

EGYESÜLETI ÉLET.

A KÖZPONTBÓL.

1. Részvételünk a tűzoltó kongresszus rendezésében.

BCU Cluj / Central University Library Cluj
— 1895. aug. 17—20-án.

A központi választmány megelőző határozata értelmében az E. K. E. a Kolozsvárt aug. 17—20-án lefolyt országos tűzoltó kongresszus rendezésében tevékeny részt vett.

Ez alkalomból tagjaiból különböző bizottságokat alakított, melyek a kongresszus folyama alatt fáradhatatlanul működtek. Így szerveztetett volt egy *kalauzoló* bizottság *Merza* Lajos elnöklete alatt, mely az idegenségnek csoportokba osztva mutatta meg a város nevezetességeit. Ez a bizottság a *Kolozsvári kalauz-t* a vendégeknek ingyen osztotta szét. Részletes programokat dolgozott ki a *kirándulásokat rendező bizottság*, kiterjeszkedvén az erdélyi rész minden szebb pontjára. A tömegesebb kirándulásokat megakadályozta azonban az a körülmény, hogy a kereskedelmi miniszter a kért kedvezményes jegyeket nem engedélyezte. A *bankett rendező bizottság* *Kardos* Kálmán posta főnök elnöklete alatt a Lövő kertben rendezett egy nagyobb közebedet, ugyancsak ez a bizottság gondoskodott, hogy a vendéglőkben mindenhol olcsón lehessen étkezni. A *táncvigalmat rendező bizottság* *Dobál* Antal elnöklete alatt a vendégek tiszteletére kedélyes tánczesztét hozott össze. Az E. K. E. központi irodájában pedig az erdélyi iparczikkekből kis bazár volt összeállítva, melynek tárgyait azonnal szétkapkodták a vendégek.

Az E. K. E. ez alkalommal is igyekezett minden lehetőet megtenni, hogy az idegenség Kolozsvárt jól találja magát. Természetesen a kongresszust megelőzőleg és folyama alatt ugy a központi választmány, mint a bizottságok ismételten gyűléseztek.

2. Választmányi gyűlés.

— 1895. szept. 11-én. —

A közgyűtés után első érdemleges ülését szept. 11-én tartotta a központi választmány előbb *Sándor* József alelnök, később *Bethlen* Bálint gróf elnök vezetése alatt.

Jelen voltak *Radnóti* Dezső főtitkár, *Váradi* Aurél dr. és *Jékei* Dániel dr. jegyzők, *Hindy* Árpád, *Melitskó* Frigyes, *Gergely* Albert dr., *Márki* Sándor dr., *Stuckheil* Gyula, *Széky* Miklós, *Tanács* József, *Tutsek* Sándor dr.

Sándor József alelnök jelentvén, hogy az elnök csak később fog a gyűlésen megjelenni, a gyűlést megnyitja és melegen üdvözlí az új választmányi tagokat. Azután szomoruan jelenti be a nemzetet *László* kir. herceg elhunytával ért csapást, amely egyesületünket is egyik kiváló tagjától fosztotta meg. A választmány megdöbbenéssel vesz tudomást a gyászesetről és a felett érzett részvétének jegyzőkönyvben adván kifejezést, utasítja az elnökséget, hogy a részvétet megfelelő alakban tolmácsolja a gyászoló hercegi család előtt.

Váradi Aurél dr. jegyző felolvassa a mult gyűlés jegyzőkönyvét, melyet azzal hitelesít a választmány, hogy jövőre a jegyzőkönyvek hitelesítése az elnökség által erre felkérendő két tag által eszközöltessék.

Főtitkár előterjeszti, hogy a július 7-én megtartott közgyűlés igen szépen folyt le. A gyűlést *Guzmán* János osztály-elnök vezette és helyben hagytak a választmánynak összes intézkedései. Az osztályok közül közgyűlést tartott a torda-aranyos- és a háromszék vármegyei. Kirándulásokat rendeztek a háromszéki, brassói, kolozsmegyei és alsó-fehérvármegyei osztályok. Új osztályok alakultak szept. hó 8-án Bécsben és aug. 10-én Petrozsényben. Aikulóban van új osztály Pozsonyban. — Kiadványaink közül megjelentek a *Brassó vármegyei Kalauz* és sajtó alatt van az *Udvarhely vármegyei Kalauz*. Az előbbit a sajtó a legmelegebben fogadta. A *Székelyföld* cz. monografia megírása végett *Hankó* Vilmos dr. a nyáron a székelyföldet beutazta, ugyszintén *Istvánffy* Gyula festőművész is megbízásunkból még most is a székelyföldön van, készítvén

a képeket a műhöz. A műre eddig 800 előfizető jelentkezett. A nyár folyamán az irodát folytonosan igénybe vették a turisták. Az anyaálamból, a külföldről is napról-napra jönnek az idegenek, kiket programokkal, ajánlólevelekkel stb. láttunk el. — A tűzoltó kongresszus alkalmával a Kolozsvárra jött idegenek szives rendelkezésére állottunk és tervben volt több irányban kirándulások rendezése is, azonban ezek közül csak egy néhány sikerült, mert a kereskedelmi miniszter megtagadta a kért vasuti kedvezményt, a mi nélkül nálunk a kirándulások még nagyon költségesek. — Résztvettünk meghívás következtében a kolozsvári pinczerek zászlószentelő ünnepén és a zászlóba egyesületünk képviselőjében a főtitkár vert be egy szeget. — *Bedő* Albert tiszteleti tagunkat, államtitkárrá történt kineveztetése alkalmából, táviratilag üdvözlöttük. Tiszteleti tagunk meleg hangu táviratban köszönte meg a megemlékezést. — Tetemes kiadásaink fedezésére az elnökség több intézkedést tett. Így az összes községeket felkérte, hogy az ezeréves kiállítással felmerült kiadások fedezésére 1—1 frtot szavazzanak meg. Eddig 200 község küldött 1—1 frtot. — Szintén a milleniumi költségekhez való hozzájárulásra kértük fel Magyarországot nevesebb férfait is. — A milleniumi képekből egy sorsjátékot terveztünk, melyből költségvetésünkben megfelelőleg 10000 frtot irányoztunk elő. Azonban a pénzügyminiszter ur nem engedélyezte a sorsolást és így az e czímen bevett összeget költségvetésünkben töröltük. — Marostordavármegyei osztályunk pénztárosához elküldtük volt a tagsági igazolványokat, hogy a tagdíjakat szedje be. Azzal küldte vissza, hogy a 3 frtos tagsági díjat, illetve az 1 frt osztálypótlékot nem akceptálja és az ellen a belügyminiszterhez feliratot intéz. Haza-fias átiratban megmagyaráztuk eljárásunk jogosságát és egyszersmind az elnökséget felkértük, hogy közgyűlést hívjon egybe és az osztályt újra szervezze.

Választmány a főtitkár jelentését tudomásul veszi, megütközéssel értesülvén a marostordavármegyei választmány pénztárosának eljárásáról, melyre vonatkozólag a felmerült félreértések elenyésztetése iránt teendő lépésekkel az elnökséget megbizza.

A pénztári jelentés szerint a junius, julius és augusztus havi bevétel közel 4000 frt volt, melyből leütve a kiadásokat szeptember hóra 1874 frt jött át.

A brassóvármegyei osztály jelentését, hogy a *kis-királykői menedékház* felépült és hogy még e hóban felavatható lesz, örvendetes tudomásul vették és megbizták az elnökséget az ünnepség részleteinek megállapítására.

A *tordahasadéki menedékház* ügyében a választmány érintkezésbe lép a tordai főszolgabírói hivatallal, hogy a menedékház használásának kérdését közösen megállapítsák.

A dombháti és radna-borbereki ásványvizek forgalomba hozatalát tudomásul vették és a szükséges összegeket e célra folyósították.

Az erdélyrészi diszalbum képeinek egyrésze elkészülvén, azoknak megbírálása a jövő gyűlésre halasztatik.

Kimondta a választmány, hogy *Százczky* Lajos dr. alelnök és *Bálint* Gábor választmányi tag tiszteletére társas összejövetelt rendez.

Végül a Kolozsmegyében fekvő *rekiczeli vízeséshez* vezető ut javítására 200 frtot szavaztak meg és ezzel a gyűlés véget ért.

3. Királylátogatás alkalmával a rendfentartásban részvételünk.

— 1895. szept. 28-án. —

Az E. K. E. központi választmányát Kolozsvár város polgármestere felkérte volt, hogy királyunk ő felségének szeptember 28-án történő megérkezése alkalmából a rendfentartásban segédkezzen. Az egyesület erre készséggel vállalkozván, köriratot bocsátott ki tagjaihoz, melyben értesítette, hogy a hiduczai kisvashidtól a Széchenyitéri vas-hidig terjedő tér tartatott fel az E. K. E. tagok részére.

A fehérszalagos jelvényekkel ellátott E. K. E. tagok közül mintegy 200-an gyülekeztek össze *Radnóti* Dezső főtitkár vezetése alatt a jelzett helyen és a rendet úgy a be-, mint a kivonuláskor a leg-szebben fentartották.

AZ OSZTÁLYOK KÖRÉBŐL.

1. Bécsi osztály.

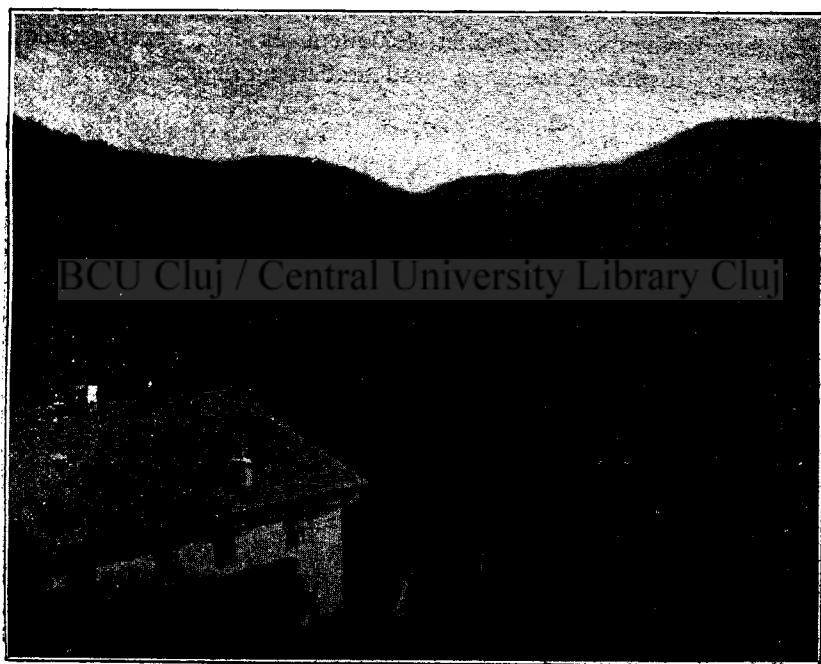
— 1. Kirándulás a Kis-Kárpátokba jul. 15-én. —

Már közel három éve annak, a mióta felmerült az az eszme, hogy ellentétben az ősmagyarokat kutató magyarjainkkal, nyugati irányban keressünk érintkezési pontokat, bérczes kis hazánkat, a medveországnak (Bärenlandnak) elnevezett, gyönyörű természeti szépségekben és kincsekben bővelkedő Erdélyt összeköttetésbe hozni a gazdag és előhaladott műveltségű külföld közép- és nyugateurópai államaival.

Ezt a hazafias eszmét megvalósítani vette kezébe a munkát az Erdélyrészi Kárpát-Egyesület, mely e célra szervezte a *bécsi osztályt*,

tömörítve a kezdeményezés nehézségeitől vissza nem rettenő lelkes bécsi magyarokat, kikkel kezét fogott a határszéli Pozsonyvármegye lakosságának néhány derék minden nemes irányért törekvő tagja is. Az eszme tért hódított és ma büszke önérzettel sorakozunk ama turista zászló alá, melyet az E. K. E. lobogtat a külföld messzeségében.

Azon helyeken, hol Árpád, honalapító vezérünk, hadverő seregével, diadalmasan portyázta be rettegett párduczos lovassaival a tereket és dombokat, mi jelenben csak mint egyszerű, szerény, kánikulában izzadó hegymászók barangolunk csendesen; visszaemlékezve a

Széchenyi-halom.

Marián József fényképe után.

mult legendaszerű történelmi alakjaira és a természet szépségeiben gyönyörködve, mint harczoló ellenségekkel nézve farkasszemeket! Már a közös ügyeket tárgyaló magyar országos bizottság működésének ideje alatt elhatározta néhány edzettebb bécsi tagja az E. K. E. bécsi osztályának, hogy a közeli Kis-Kárpátokba és a páratlan fekvésű, fenyő balzsam illattal fűszerezett levegőjü vöröshidi Malomvölgybe (Rothe Brücke-Mühlthal) és Zergehegyre (Gemsenberg) Dévény érintésével, Du-

nán hajózva és az apostolok lovain tovább utazva, tömegesebb, csoportos kirándulást teszünk a szomszéd Pozsonyvármegyébe, meghíván innen is az érdeklődőket.

Csábitott e vállalatra már régóta — a bécsi Kopaszhegyről (Kahlenberg) a Marchmezőn (Marchfeld) keresztül, tiszta időben jól kivethető *dévényi magaslat* (Thebner Kogel), a hol helyi érdekeink előmozdítása végett is elhatároztuk jövő évre a milleniumra egy *Turista menedéklakot* teremteni, hogy néha legyen alkalmunk a bécsi magyaroknak, édes hazájuk földjét érintve, e Ponton, hol a várromokon a magyar állam is emlékoszlopot emel ezredéves fennállásunk magasztos ünnepére, szemlélhetni a szabad természet gyönyörű látványosságát, és magukat kipihenni, kedélyüket felüdíteni és ezzel szervezetüket megacézolva, további küzdelmes fáradhatatlan munkára képesíteni, a haza javára.

Kiindulásunk pontja Bécs volt.

Programm szerint hajón indultunk Bécsből az öreg Dunán lefelé, most már az egyszer keletfelé, hol messze távolban turista-mekkáink is van, a Magyarország legkeletibb részén fekvő erdélyrészi Délkárpáttal és az Oláhország északi határát érintő zergedus fogarasi havasokkal. — Indulás reggel 7 órakor a Práterrakpart (Praterquai) vagy a Duna csatorna melletti Weissgärber hajóállomásról történt. — Személyszállító postahajók az „Iris“, „Veste“, „Budapest“, melyek Bécsből Pozsonyon keresztül Budapestig mindennap közlekednek, a legnagyobb kényelemmel vannak berendezve és az utas igen kitünő étkezésben részesül. — Utközben, Fischamend, Orth, Deutsch-Altensburg (Németóvár) kitünő fürdő és Hainburg hajóállomásokat érintve, mintegy 9 óra tájban délelőtt, a Duna és Morva összefolyásánál kiemelkedő dévényi várromokat fedeztük fel a látóhatáron, háttérben Dévény mezővároskával, a körülötte fekvő szőlőkkel, a zöld pompában szegélyezett hegyoldallal és az ezek felett uralgó *dévényi magaslattal*.

Beérkezésünk Dévénybe ünnepies jellegű volt és az itteni tagok részéről igen szíves fogadtatásban részesültünk. A hajó állomásnál megjelent *Schopf* Lőrincz főbíró, *Györffy* Rezső jegyző és *Dóka* Lajos dr., kiknek szíves kalauzolása mellett legelőször is a várromokat tekintettük meg, hol már a millenáris emlékszobor elhelyezésére, a *Thaly* Kálmán országgyűlési képviselő kitünő történészünk által tervezett rendben, élénken folytak az utkésztő-előmunkálatok. A Pozsonyból megjelent fényképész *Marián* József E. K. E. tag, a várromok alján, lengő zászló alatt, csakhamar lefényképezte a kirándulók egy részét.

A várromok fensíkjáról gyönyörű tájkép nyílik szemeink elé

a Duna irányában Hainburgra, a Marchfeldre és Schosshofra (Kastély udvarra) Marcheegg irányában.

A várromokról bemenve a mezővárosba, arra gondoltunk, hogy mielőtt a magaslatra felmászunk, jó lesz magunkat kissé lehűteni a tikkasztó meleg ellensúlyozására. Ez sikerült is a vendéglős előzé, kenységéből tiszteletünkre frissen csapolt hideg sör élvezete után minek fogyasztásáért a főhadnagyukat kereső, de nem találó, Pozsonyból kigyalogított fiatal tisztképző intézeti mars-flak is nemsokára derekason segítettek, nem csekély öröme a korcsmárosnak.

Igy felvértezve, d. e. 10 óra tájban, bátran neki mehettünk a kánikulai melegben még a dévényi magaslatnak is, hogy megtekintsük azt a helyet, hol először lesz hivatva a bécsi E. K. E. osztály

Marián József fényképe után.

Gizella-udvar.

— Az E. K. E. bécsi osztályának nyaraló laka. —

munkaprogramjának megvalósítására a turistasági kezdeményezést e vidéken egy *Turista menedéklak* felépítésével bevezetni és a honalapítás ezredéves ünnepélyének alkalmával Isten segedelmével, jövő évben fel is avatni.

Mielőtt a magasba indulás azonban kezdetét vette volna, alapos hadi tanácskozás tartatott a hegyaljában, mert bizony nem kicsi dolog ilyen kutyamelegben a tetőre mászni, onnan pedig ismét tiszta gyalogszerrel, apostolok paripáin lovagolva, Hidegkuton keresztül a bécs-budapesti vasut vonal „vöröshidi megállóhelyével” helyreállí-

tani az összeköttetést. Így lett aztán elhatározva az elindulás. Buzdítólag hatott csapatunkra az a sok levél, mely vállalkozásunkat üdvözölte. Így a bécsiek közül az osztrák *Turista Club* központi elnöksége, az ő felsége személye körüli magy. kir. miniszteriumból: báró *Jósika* Samu miniszter, *Vértessy* Géza osztálytanácsos, *Máriaffy* Dávid cs. és kir. kamarás, *Wodianer* Albert báró főrendiházi tag üdvözölt, ez utóbbi 50 korona adományt is küldvén be a bécsi osztály javára, a pozsonyiak közül *Lanfrancini* Alajos, buzgó hívünk, személyes akadályoztatása folytán magát csak itt levő megbízottjával képviseltette. A nyaralóikban hűsölő E. K. E. tagok közül többen jobbnak látták a csütörtök-napi hegymászásról lemondani és kedves fényképészünk is, fiatal nejével és alkalmazottjával előnyösebbnek találta a magaslatot megkerülve, Pozsonyon keresztül, a töltény-gyár és „Gizella-udvar“ (IX. Landmühle) nyári lakig előnkbe kerülni, ezuttal fényképező készségét, csak úgy biztosítván részünkre, ha a dévényi magaslat megjárását programjából kihagyatja. Diktum-factum, úgy lett, a társaság megoszlott és „megfogyva bár, de törve nem“ csak néhány elszántabb és kánikulában is kitartó turista vállalkozott a dévényi hegy mászásra.

Felérkezve a magaslat 514 m. p. háromszögelési pontjára, szélmentes, gyönyörű tiszta időben, igen szép látvány jutalmazta rövid ideig tartó fáradozásunkat. Elláttunk nyugatra a hatalmas Duna folyásán és Marchfelden keresztül Bécsig, hol távcsövel az Istvántorony Rotunda és Kahlenberg körvonalai is a nagy világváros homályos tömkelegével kivehetők. — Délre elláttunk a Hanságig, Fertőtóig és Sopronig, keletre a Szigetköz és Csallóköz tiszta magyarsággal lakott, sík területére, északra: a Kis Kárpátok erdőkoszoruzta felséges hegyvonallára és az alsóausztriai és morvaországi síkságra.

Ez tehát kedves hazánk határán egyik leggyönyörűbb nyugoti őrszemünk és pompás kilátó pontunk. Itt tervez a *Bécsi osztály* a *László forrás* (Klafter-Bründl 430) üdítő vasas-ásványvize közelében egy turistamenedéklakot felépíteni, hogy a hajon Dévénybe érkező E. K. E. tagoknak, kik a felséges látványt élvezni és a Vörös-kereszt (Rothes Kreuz 347) irányában Hidegkut, Tölténygyár (Patronenfabrik) és a vöröshidi vasuti megálló, „Erzsébet-patak“ (Weidritz) menti gyalogösvényen a „Gizella-udvar“-ban *Niemtzik Péter* brünni tulajdonos, igen tisztelt tagtársunk jóvoltából az E. K. E. bécsi osztályának tagjai részére kedvezményes árak mellett rendelkezésre bocsátott (hetenkint 4–8 korona egy teljesen berendezett, butorozott szoba) igen kellemes nyári lakokba jutni kívánnak, alkalmuk lehessen kis pihenőt és üdülést szerezhetni, a gyalogjárás fáradalmainak ellensúlyo-

zására és magukat kellemetlen időjárás esetén megázás és egyéb viszontagságok ellen is megóvhatni.

A turistamenedéklak helyének megszemlélése és kijelölése után nem-sokára gyönyörű kilátóhelyünkről utunkat tervünk másik főpontjának, a „Zergehegy“-re vettük, midőn Hidegkut, a tölténygyári vendéglő és Vöröshid hátrahagyásával utunk a páratlan fekvésű Erzsébetpatak (Weidritz) menti, balzsamos illatu fenyvesekkel körülvett Malomvölgybe vezetett, reményünk volt találkozhatni a Bécs felől vonattal megérke-

A dévényi várrom.

Marián József fényképe után

zett *Bethlen* László gr. ő felsége személye körüli testőrkapitánnyal, *Vojnits*Jásó, *Gábrriel* József és *Hill* Kárcly E. K. E. tagok és bécsi kirándulóinkkal is, de a nemes gróf Morvaországban őzbak vadászaton kedvesebb időtöltésben részesült, mert nemes szenvedélyének, Diána istennő oltárára hozott áldozatot. És így turista csapatunk, csak a Pozsony városából szekeren kirándult, részben fiatal, bájos és hegymászásra is merészen vállalkozó női tagokkal, és az ismét előtűnt, derék fényképészszel, *Marián* József ural erősbödött, a később vonattal érkező bécsiek mellett.

A Ferdinánd király vasfürdő vendéglőjében ét- és itvágyunkat csillapítván, bejártuk a közel fekvő szép tájékat és betérve a „Gizella udvar“ nyári lakba, itt az E. K. E. bécsi osztálya részére fentartott nyári nagy teremben újból gyülekeztünk és az itt nyaraló *Vojnits-család* Mariska és Rózsika kisasszonyait is Szabadkáról a körünkbe véve, csakhamar ismét a fényképész keze alá kerültünk, a lak elő-részeiben.

A „Gizella-udvar“ felőli hegyoldalról lefényképezte ez alkalommal a nyári lakot körülövedző és az Erzsébet-patak kristálytisza vízének folyásától balra fekvő „Széchenyi Halmot“ és a Zergehegy nyugati részében levő erdőkoszoruzta felséges völgyet és az Erdélyrészi Kárpát-Egyesület t. tagjai részére osztály-fényképészünknel Pozsonyban, Duna-utca 7. szám alatti műtermében 3 koronáért — postai megrendelésre vagy személyesen — kaphatók. Turista kirándulásunk alkalmával ezek a fényképek készültek: 1) dévényi várromok, 2) dévényi magaslat, 3) Gizella-udvar (E.K.E. nyaralójának előrésze), 4) Gizella-udvar (oldalrész), 5) Ferdinánd király vas-fürdő és Vaskutacska, 6) Széchenyi-halom a nyári laktól felvéve és ezenkívül nagy kiadásban is 4 koronáért, 7) a dévényi várromok külön is. Az összes fényképek értéke 22 korona. (Mind a 7 fénykép egyszerre megrendelve 18 koronáért kapható.)

Kirándulásunk véget érven, a pozsonyi tagok nagy része pihenőre tért az ős koronázó város falai közé, a bécsiek pedig a „Gizella udvar“ nagytermében együtt maradva és a délután 6 órai vonattal érkezőkkel a nagy melegben való turistáskodás után megszorodva, behűtött pezsgős palaczkok és csengő magyar dal mellett a késő éjjeli órákig mulattak fesztelen férfi társaságban, áldva a természet hatalmas alkotóját ama bölcs berendezésért, hogy forró nyári nap után az erdei hős légkörben időzőknek nap feljöttéig kellemes, a testet-lelket felüdítő gyönyörű csillagos éjszakával tette élvezetesebbé e felejthetetlen Szent Anna-napi kirándulást!

Nem bucsuzunk el tehát még ez idényen se e felfedezett kincseket felérő szép hegyektől és elhatároztuk folyó évi szeptember hó 8-án újabb kirándulást tenni a *Széchenyi Halomra*

Itt és ekkor leend alkalmá tehát a szervezett bécsi osztály tagjainak a szerte-széjjel fekvő bel- és külföldi nyaralókból és fürdőkből hazatérve tüzhelyükhöz, a nyári idény befejezésének emlékére nagyobb számmal részt venni e turista kirándulásban, összejövén az előkészítés alatt levő *Pozsonymegyei osztály* tagjaival is azon czélből, hogy egyesült erővel az E. K. E. magasztos törekvéseit hathatós pártolással

és támogatással fényesen megvalósíthatjuk és a magyar nemzet ezredéves fennállására rendezett nagyszabású kiállításnak évében a *Dévényi Turista-lak* felépíthetésének tervét is ténynyé változtatva, egy év múlva annak ünnepélyes felavatását eszközölhessük, a szabad természet nagy templomában, Magyarország legszélsőbb nyugati részében emelve hazafias emléket az E. K. E. külföldi osztálya ez évben való működésének maradandó oszlopául.

-- 2. Alakuló közgyűlés szeptember 8-án. --

A bécsi osztály, mely iránt oly érdeklődés nyilvánult egyesületünk körében, szept. 8-án alakult meg a pozsonyvármegyei Széchenyihalomra tett kirándulással kapcsolatosan. A szervezést központi választmányunknak buzgó tagja *Papp György* végezte, ki immár egy félesztendeje, hogy dolgozik az osztály érdekében.

A közgyűlést lelkes hangulatban folyt le és a testvéregyesületek rokonszenves üdvözlése még fokozta ezt.

A gyűlést *Papp György* nyitotta meg, ki lelkes beszédben vállalta azt a fontos feladatot, mely ez osztályra vár. Érdeket kelteni a külföldön hazánk iránt és kirándulásokat rendezni a bérczes Erdélybe: ez lesz ama hazafias cél, melynek érdekében az E. K. E. bécsi tagjai tömörülnek.

Az elnök beszéde után *Berghoffer János* és *Winterstenie Alfonz* küldettek ki a tisztikarra és választmányra nézve javaslat tételre. Ezek jelölése alapján a közgyűlés egyhangulag megválasztotta a következő tisztikart és választmányt:

Tiszteleti elnök: Jósika Samu báró, *elnök: Bethlen László* gróf, *társelnök: Apor Gábor* báró, *ügyvezető-elnök: Papp György*, *alelnökök: Schoeller Pál* lovag, ifj. *Wodianer Albert* báró, dr. *Máriaffy Dávid*, *tükkár: Schreiber Sándor*, *pénztáros: Turczyaszky Ferencz*, *ellenőr: Weisz Sándor*, *jegyzők: dr. Simonyi Oszkár, Wolfsohn Béla*, *jogtanácsos: dr. Cupesius Győző*, *osztályorvosok: dr. Binder Frigyes, dr. Rosenthál Béla*. *Választmányi tagok: Apponyi Lajos* gróf, *Czirák Antal* gróf, *Nákó Kálmán* gróf, *Nikolics Fedor* báró, *Széchen Antal* gróf, *Meurer Gyula*, *Kretschmer Vilmos*, *Rabl József*, *Nemes Vincze* gróf, *Kállay Béni*, *Grósz Simon*, *Kautz Gyula*, *Vértessy Géza*, *Riedl Lajos*, *Erdősi Baiersdorf Károly*, *Szenkovics Pál*, *Biách Fülöp*, *Biách Mór*, *Barcsay József*, *Kállay Clarisse*, *Mannsberg Mathild* bárónő, *Melnitzky József*, *Niemtzik Rezső*, *Tőkés György*, *Gábriel József*, *Vojnits Jásó* Gutt János, *Berwerth Frigyes* dr., *Adamek Károly* lovag. *Gunesch Gusztáv*,

Neufeldt Károly, *Schöeller* Fülöp lovag, *Huber* Henrik, *Deutsch* József, *Graeser* Károly, *Hill* Károly, *Papp* Vincze, *Eszterházy* Miklós gróf, *Pálffy* Miklós herceg, *Pallavicini* Sándor őrgróf, *Tisza* Kálmán, *Lukács* Antal, *Schuster* Constantin, *Apponyi* Albert gróf, *Széchenyi* Kálmán gróf, *Széchenyi* Andor gróf, *Festetich* Tasziló gróf, *Pálffy* Gyula gróf, *Tauszik* Sándor, *Wass* Olivér gróf.

A gyűlésen a külföldi turista egyesületek képviselőiben jelen voltak: *Wintersteiner* Alfonz a *Deutschen und oesterreichischen alpenverein*, *Niemtzik* Rezső az *Oesterreicher Touristen-Club*, *Schönbeger* Pál a *Deutschen und oesterreichischen alpenverein* brünni „moravia“ osztályának tagjai. — A „Pozsonyvármegyei-osztály“ képviselőiben *Berg-hoffer* János E. K. E. tag és még több női és férfi hive egyesületeknek.

Üdvözeteket küldtek írásban: az E. M. K. E., a nagy-szebeni, „S. K. V.“ bécsi osztálya és az »E. K. E.« kolozsmegyei osztályának elnöke.

A S. K. V. bécsi osztályának üdvözetét itt közöljük:

Az E. K. E. bécsi osztályának a Zergehegy Széchenyi magaslátán megalakítandó közgyűlésére f. hó 5-én érkezett becses meghívásának igazolásával feletté sajnálom, hogy hivatalos teendőim folytán akadályozva vagyok az első közgyűlésre való meghívást igénybe venni és sajnos, de még abban a helyzetben sem lehetek, hogy a nyári idény alatt s ez idő rövidege miatt másféle képviseltesről gondoskodhassam.

Fogadja tehát ön ennélfogva ezen az uton a Sieb. Kap. Verein bécsi osztályának legbarátságosabb üdvözetét, melynek nevében Egyesületük előhaladására a legjobb szerencsekívánatokot küldöm és örömet beismerem, hogy nekünk csak örömünkre fog szolgálni, ha közös hazánk iránti szeretetben s jóléteink előmozdítására önökkel együttesen versenyre kelhetünk.

Legmélyebb nagyrabecsülése mellett

Berwerth Frigyes dr.

az »S. K. V.« bécsi osztályának elnöke.